

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za orijentalnu filologiju
Turski jezik i književnost

Izražavanje roda u turskom jeziku
Završni magistarski rad

Kandidatkinja: Zehra Arifi

Mentor: Prof.dr. Kerima Filan

Sarajevo, 2022.

SADRŽAJ

Uvod.....	2
Korpus i metodologija.....	3
Pojam roda kao višedimenzionalan pojam	5
Kategorije roda.....	6
Rod kao gramatički (lingvistički) pojam.....	6
Gramatički rod	6
Leksički rod	8
Rod kao sociolingvistički pojam.....	10
Prirodni rod i Društveni rod: Šta je spol, a šta rod?	11
Rod u turskom jeziku (primjeri iz korpusa)	13
Gramatički rod.....	13
Leksički rod: lekseme koje po svojoj semantici podrazumijevaju prirodni i društveni rod 17	17
1. <i>Vlastita imena</i>	17
2. <i>Biološke odrednice</i>	18
3. <i>Porodične i društvene uloge</i>	22
4. <i>Termini oslovljavanja i honorifici</i>	30
5. <i>Zanimanja</i>	34
6. <i>Skriveni rod i Asocijativni rod: ostale rodno indikativne lekseme</i>	39
Leksički rod: Dvosložne lekseme tvorene pomoću leksema prirodnog roda (<i>kadın, hanım, kız, adam, erkek</i>).....	46
Kontekst kao indikator roda	55
Zaključak	58
Literatura.....	60
Korpus.....	61

Uvod

Svi jezici svijeta posjeduju određeni način izražavanja roda budući da je rod neizostavna komponenta vanjezičke realnosti. Ova neminovna prisutnost kategorije roda u čovjekovoj percepciji svijeta, nužno mora imati i svoju manifestaciju u jeziku, jer je jezik najvjerniji odraz čovjekove stvarnosti. Stoga, nije začudno da je upravo kategorija roda jedna od najranije prepoznatih kategorija u gramatici.¹

Način izražavanja roda uvjetovan je sintaksičkim ustrojstvom datoga jezika, a u sebi istovremeno obuhvata semantičku prirodu jezika koja može poslužiti kao izvrstan uvid u načine na koji ljudi poimaju i kategorišu svijet oko sebe kroz svoj jezik. Iako kategorija roda nudi višedimenzionalnu analizu unutar jezičkih istraživanja – od strogo lingvističkog pristupa do diskursne analize koja pruža uvid u širu društvenu sliku – zbog ograničenog prostora u ovom radu ćemo se primarno posvetiti gramatičkoj analizi roda u turskom jeziku, tim prije jer turski jezik ne posjeduje gramatičku kategoriju roda (ili je prisutna u znatno reduciranoj formi), a što predstavlja svojevrsan izazov u lingvističkim analizama roda gdje je gramatički rod polazna i centralna tačka istraživanja načina izražavanja roda. Prema tome, cilj ovog rada je da istraži načine za kojima govornici turskog jezika, u odsustvu gramatičkog roda, posežu kako bi izrazili rod, te u kojim kontekstima i okolnostima oni smatraju relevantnim i nužnim prenijeti podatak o rodu.

Shodno gramatičkoj perspektivi analiziranja roda za koju se primarno opredjeljujemo u ovome radu, fokus našeg istraživanja će biti stavljen na analizu imenica i ličnih zamjenica (i mjestimično pridjeva) u turskom jeziku, s obzirom da se upravo ove dvije vrste riječi pokazuju kao ključno polje u lingvističkim istraživanjima o međuodnosu jezika i roda. Važnost ovih vrsta riječi leži u njihovoj semantičkoj funkciji – koriste se za izražavanje svoga jastva, a budući da individualna percepcija „sebe“ kod pojedinca podrazumijeva svijest o tome da li je osoba žensko ili muško, od ključne je važnosti razviti razumijevanje načina na koje se u jeziku

---

¹ Aikhenvald, A. J., 2016. *How gender shapes the world*. New York: Oxford University Press. str 13. Dalje u tekstu: Aikhenvald, *How gender shapes the world...*

pregovara o rodu. Naravno, ovo razumijevanje mora biti utemeljeno na odgovarajućim strukturalnim i funkcionalnim opisima dotičnoga jezika.²

Ovaj rad se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu rada, upoznat ćemo se sa pojmom roda u općenitom smislu, objasniti distinkciju između roda i spola u savremenoj lingvistici te ukratko objasniti osnovne kategorije roda. U drugom dijelu rada fokusirat ćemo se na prikazivanje prisustva roda u turskom jeziku, odnosno, kroz primjere iz turske književnosti i novinske članke kao vjerodostojne odraze svakodnevne upotrebe turskog jezika, istražiti ćemo različite načine na koje se rod manifestira u turskom jeziku, uporediti ih sa načinima izražavanja roda u bosanskom i engleskom jeziku, i konačno, smjestiti prepoznate ustaljene načine izražavanja roda u širi okvir sintaksičko-semantičkog ustrojstva turskog jezika.

Korpus i metodologija

Korpus ovog rada je s jedne strane sačinjen od književne literature (sa primarnim fokusom na pripovijetke) i, s druge strane od novinskih članaka iz savremene turske štampe. Povod za ovakvu dvoizvornu korpusnu bazu jeste svjesnost o sveprisutnosti roda u svim segmentima života, te nastojanje za sticanjem što sveobuhvatnije i šarolikije liste primjera o tome na koji način govornici turskog jezika izražavaju rod u nedostatku gramatičkog roda, i ono što je još zanimljivije, u kojim kontekstima oni smatraju potrebnim precizirati rod. Kroz analizu načina izražavanja roda u različitim književnim djelima nastojala se obuhvatiti raznolikost upotrebe turskog jezika od strane različitih govornika – kako kroz uvid u različite individualne stilove književnika, tako i kroz sagledanje različitih društvenih uloga njihovih junaka koji su ponajbolji predstavnici stvarnih sudionika turskog društva, njihovih društvenih uloga i odgovarajućih govornih navika. U tom smislu, pripovijetke različitih književnika su se pokazale kao izdašan izvor primjera, prvenstveno zbog same prirode ove književne vrste – u svega nekoliko stranica nalazimo raskošan izbor likova i imamo priliku analizirati način na koji

---

² Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. str. 3 Dalje u tekstu: Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages...*

su oni, kao sudionici društva, predstavljeni u tekstu kroz jezik, ali i način na koji sami likovi govore jedni o drugima: kako se međusobno oslovljavaju, jedni drugima obraćaju, kako govore jedni o drugima u odsustvu, u kojoj mjeri se oslanjaju na kontekst itd.

Pripovijetke korištene kao korpus u ovom radu priložene su na kraju rada, a analizirane su paralelno sa prijevodom na bosanski jezik koji je sačinila prof. dr. Kerima Filan. Izbor pripovjedaka korišten u svrhe ovoga rada obuhvata period savremenog turskog jezika, ali ujedno pruža i mogućnost retrospektivnog osvrta u načine na koji se društvene uloge (s posebnim težištem na rodne uloge) i njihova refleksija u upotrebi rodno (ne)markiranog jezika kontinuirano mijenja iz decenije u deceniju. Pored pripovjedaka, unutar korpusa svrstan je i roman *Çalikuşu* turskog spisatelja R.N. Güntekina koji u ovom retrospektivnom osvrtu savremenih tendencija izražavanja roda pruža neku okvirnu početnu tačku, a nasuprot njemu se nalaze novinski članci, kao finalna tačka koja predstavlja najsavremeniji izvor reprezentativnih primjera svakodnevne upotrebe turskog jezika.

Metodologija rada je primarno deskriptivno-kontrastivnog karaktera, budući da se primjeri analiziraju prvenstveno individualno, unutar datog konteksta i unutar konteksta savremenog turskog jezika i društva, a zatim se, kada je to potrebno, upoređuju sa rodnim lingvističkim preferencijama u engleskom i bosanskom jeziku čime dobivamo stepenovanu sliku sličnosti i razlika u manifestaciji roda u jezicima sa različitom integriranošću kategorije roda u svojim gramatičkim sistemima, gdje bosanski jezik predstavlja primjer jezika sa visokogramatikaliziranom kategorijom roda, engleski jezik predstavlja primjer jezika koji se samo djelimično može posmatrati kao jezik sa gramatičkim rodnom, budući da se odraz nekadašnjeg rodnog sistema danas odražava samo u prisustvu anaforičkog roda u vidu ličnih zamjenica *he/she/it*, te konačno, turski jezik koji se zbog odsustva gramatičkog roda (osim u slučajevima posuđenica) karakterizira kao *genderless language* (jezik bez roda), a koji, kao što rezultati ovog rada pokazuju, nije u potpunosti adekvatan pojam jer zanemaruje potencijal jezika da svojim govornicima pruži mogućnost izražavanja roda kroz druge, negramatičke načine, u onim kontekstima u kojima govornici smatraju relevantnim isticati kategoriju roda u međusobnoj komunikaciji.

Pojam roda kao višedimenzionalan pojam

Termin *rod* (tr. *cinsiyet*) potiče od latinske riječi *genus* „rod, vrsta“³ ali, za različite ljude, riječ *rod* podrazumijeva različita značenja. To je zato što višestruki pojam *roda* prožima svaki aspekt života i življenja, a rodne razlike čine osnovu porodičnog života, obrazaca socijalizacije, raspodjele zadataka, sfera odgovornosti i sklonosti prema zanimanjima.⁴ Samim time, razumijevanje prirode *roda* je ključno za mnoge discipline – antropologiju, sociologiju, biologiju, a neizostavno i lingvistiku. Štaviše, lingvistika se smatra naukom koja je iznjedrila i prva upotrijebila pojam roda, budući da je ovaj pojam prvi upotrijebio grčki filozof Protagora u 5. stoljeću pne kada je grčke imenice podijelio u tri kategorije: muški rod, ženski rod i neživi rod (danas srednji).⁵ Kasnije je termin *rod* svoje mjesto našao u mnogim drugim oblastima, pritome ostajući nepresušna tema lingvističkih istraživanja, uključujući i savremenu lingvistiku.

Najveći pomak savremene lingvistike ogleda se u njenom nastojanju da kontekstualizira jezik unutra šire društvene i kulturološke slike, a budući da način na koji je *rod* artikuliran oblikuje svijet pojedinaca i društava u kojima žive, upravo je istraživanje *roda* jedna od najatraktivnijih tema savremene lingvistike. Zbog višesložnosti implikacija koje ovaj termin pokriva, u savremenoj lingvistici razrađeni su različiti pristupi istraživanju *roda*, s ciljem postizanja različitih rezultata – od istraživanja različitih manifestacija *roda* unutar različitih jezika do istraživanja načina na koje je izražavanje *roda* u određenom jeziku povezano sa percepcijom rodnih uloga unutar društva govornika tog jezika. Prema tome, u lingvistici se *rod* danas s jedne strane, posmatra kao gramatički pojam, a s druge strane kao sociolingvistički pojam, a u ovom poglavlju mi ćemo ponuditi kratki osvrt na osnovne gramatičke i sociolingvističke potkategorije *roda*, s ciljem dobivanja sveobuhvatne slike o višedimenzionalnosti ovog pojma unutar lingvistike.

---

³ Kerimoğlu, C., Doğan, G. 2015. *Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağrışımsal Zihniyet. Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sv. 38, str. 144 Dalje u tekstu: *Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağrışımsal Zihniyet, ...*

⁴ Aikhenvald, *How gender shapes the world...* str. 1

⁵ Aikhenvald, *Classifiers...* str. 19

Kategorije roda

Rod kao gramatički (lingvistički) pojam

Rod kao gramatički pojam u savremenoj lingvistici se često naziva i *lingvistički rod*. Lingvistički rod je sastavni dio gramatike i podrazumijeva jedan od načina na koji jezici kategorišu imenice.⁶ Adekvatnost upotrebe termina *lingvistički rod* umjesto termina *gramatički rod* ogleda se u činjenici da se rod kao gramatička kategorija ne manifestuje u svim jezicima isključivo kroz gramatički mehanizam. U nekim jezicima, kategorija roda podrazumijeva visoko gramatikaliziranu zatvorenu kategoriju, dok u drugim jezicima ona može biti realizovana samo leksičkim putem.⁷ Stoga, dva osnovna načina na koji se lingvistički rod može podijeliti su *gramatički rod* i *leksički rod*.

Gramatički rod

Rod je u osnovi način klasifikacije imeničkih riječi.⁸ Više od polovine jezika svijeta posjeduje rodni sistem u svojoj gramatici, a ono što može varirati je obim tog sistema. Odnosno, jezici se znatno razlikuju po broju i morfološko-sintaksičkoj zastupljenosti gramatičkog roda, koji se može definirati kao inherentno i nepromjenjivo svojstvo imenica.⁹ Broj kategorija roda imenica može znatno varirati – od dvije kategorije, kao u portugalskom, do deset, kao u bantu jeziku, ili čak do nekoliko desetina, kao u nekim južnoameričkim jezicima.¹⁰ Ipak, većina jezika svijeta koja posjeduje gramatički rod ovu kategoriju dijeli na tri skupine: *muški*, *ženski* i *srednji rod*. Ovaj tipični rodni sistem je prisutan u većini indoevropskih jezika, ali i u semitskim jezicima. Ono što je bitno naglasiti jeste da je pripadnost jednoj od ovih skupina sve samo ne proizvoljno u domenu ličnog referiranja i referiranja na živa bića. Odnosno, ako je riječ o imenicama koje označavaju ljude i neke životinje, pripadnost određenome rodu nije uvijek posve arbitrarna jer u velikome broju slučajeva pripadnost određenoj kategoriji roda korespondira sa spolom

---

⁶ Aikhenvald, *How gender shapes the world...* str.2

⁷ Aikhenvald, A.Y., 2000. *Classifiers – A Typology of Noun Categorization Devices*. New York: Oxford University Press. U daljem tekstu: Aikhenvald, *Classifiers* ...

⁸ Bugarski, R. 2003. *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja štampa. str. 149

Dalje u tekstu: Bugarski, *Uvod u opštu lingvistiku*, ...

⁹ Hellinger, M. 2001. English – Gender in a Global language. U: Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, str. 108.

¹⁰ Aikhenvald, *Classifiers*...str. 1

referenata tj. njegovim prirodnim rodom.¹¹ S druge strane, klasificiranje neživih bića u kategorije roda je proizvoljno (ne postoji podudarnost sa prirodnim rodom) i u takvim slučajevima gramatičko klasificiranje imeničkih riječi je jedina funkcija gramatičkog roda.¹²

Kao generalni zaključak možemo reći da svaka imenica u jeziku koji posjeduje gramatički rod mora pripadati jednoj kategoriji roda, a za grupisanje imenica u kategorije roda uvijek postoji neka semantička osnova koja može biti više ili manje prisutna, ovisno od jezika, a posebno kada se označava rod osoba i životinja. U tim slučajevima, imenice će gotovo uvijek biti parne imenice, tj. činit će mocijski par. Mocijski parnjak nastaje mocijskom tvorbom koja podrazumijeva tvorbu imenica jednoga roda od imenice drugoga roda s razlikom u spolu, a češće se od imenica muškoga roda tvori imenica ženskoga roda (direktor - direktorica, zubar - zubarica, lav - lavica), nego obrnuto (tetka - tetak, lisica - lisac, patka - patak).¹³

Kada govorimo o morfološko-sintaksičkoj zastupljenosti roda, govorimo o stepenu gramatikaliziranosti ove kategorije u određenom jeziku. U tom smislu, ovisno o stepenu gramatikaliziranosti, gramatički rod će biti označen na samoj imenici i tada će kontrolisati slaganje imenice (upravnog člana) i nekog (rodno promjenjivog) satelitskog elementa.¹⁴ Odnosno, konstituent izvan same imenice mora se slagati u rodu s imenicom. Također, rod može biti označen u ličnim zamjenicama, i tada govorimo o *anaforičnom slaganju roda*.¹⁵

---

¹¹Pišković, T. 2011. *Sintaktička narav gramatičkoga roda*. Filologija 56, Zagreb. str. 143
Dalje u tekstu: Pišković, *Sintaktička narav gramatičkoga roda ...*

¹²Bugarški, *Uvod u opštu lingvistiku ... str. 149*

¹³Karadakić A. (2017) *Kategorije roda u hrvatskome jeziku*. Završni rad. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku. str. 7. Dalje u tekstu: Karadakić, *Kategorije roda u hrvatskome jeziku ...*

¹⁴Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages...* str.7

¹⁵Aikhenvald, *How gender shapes the world...* str.14

Leksički rod

Iako je centralno pitanje u svakoj međujezičkoj analizi roda, kategorija gramatičkog roda, odsustvo gramatičkog roda u jeziku ne znači da se rod u širem smislu ne može prenijeti. Jezici koji ne posjeduju gramatički rod pribjegavaju različitim lingvističkim sredstvima koja im pomažu da konstruišu rodno precizirane poruke, a među tim lingvističkim sredstvima, najistaknutiji je leksički rod.¹⁶ Leksički rod je način izražavanja roda koji je kompatibilan s biološkim spolom. Ograničen je na značenja riječi i određuje se spolom stvorenja kojem ta riječ odgovara u stvarnom svijetu.¹⁷ Prema tome, leksički rod podrazumijeva postojanje leksičkih jedinica koje su rodno definisane, odnosno, koje mogu referirati ili isključivo na ženski ili isključivo na muški rod.

Kada govorimo o rodu unutar jezika, pojam *rod* obično se odnosi na svojstvo vanjezičke (tj. “prirodne” ili “biološke”) ženskosti ili muškosti.¹⁸ Stoga, u svakom jeziku, leksički rod je važan parametar u strukturiranju terminologije krvnih veza i srodstva, termina za oslovljavanje i honorifike, te niza osnovnih, odnosno često korištenih ličnih imenica.¹⁹ Ovo prije svega podrazumijeva postojanje termina koji su rodno specificirani, kao što su to primjerice lekseme: *majka, brat, gospodin, djevojka* isl. Dakle, ovdje je riječ o leksemama koje su „leksički specificirane da nose semantičko svojstvo [žensko] ili [muško], što se zauzvrat može odnositi na ekstralingvističku kategoriju referencijalnog roda (ili „ spol referenta”).“²⁰

Naravno, ne nose sve lekseme jednog jezika semantičko svojstvo roda, te nasuprot rodno specifičnih imenica postoje i rodno neutralne ili rodno neodređene imenice kao što su *građanin, pacijent* ili *pojedinač*.²¹ Pa ipak, rodna neodređenost ovakvih leksema ne znači da one nisu rodno indikativne, odnosno, „kada se proučavanje roda izvede iznad nivoa formalne manifestacije tako da uključuje i diskursne prakse, koncept roda postaje sve složeniji i kompleksniji, budući da tada rodna neodređenost leksema postaje rodno indikativna u okviru

---

¹⁶ Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages...* str. 6

¹⁷ *Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağrışımsal Zihniyet*, str. 151, 152

¹⁸ *Ibid* str.7

¹⁹ *Ibid*, str. 8

²⁰ Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages...* str. 7

²¹ *Ibid*

kulturoloških i sociopolitičkih specifičnosti određenog jezika“.²² Štaviše, postoje empirijski dokazi za engleski, ali i za turski, finski i njemački, da većina imenica koje se odnose na ljudska bića zapravo nije neutralna, što podržava pretpostavku da su rodno-relevantni socio-kulturni parametri moćna sila u oblikovanju semantike referiranja.²³

Budući da je jezik odraz socio-kulturne slike jednoga društva, veća vidljivost muškaraca u društvenim, poslovnim, političkim, kulturnim i drugim sferama javnog života, rezultira i većom vidljivošću muškog roda u jeziku (bilo da jezik posjeduje ili ne posjeduje gramatički rod), te se i rodno neutralni pojmovi najčešće percipiraju kao muški rod, što dovodi do nepisane norme da je muški rod ujedno i generički, dok je s druge strane, ženski rod taj koji je u većini slučajeva markiran. Dakle, u jezicima koji posjeduju mehanizam za izražavanje roda, bilo gramatičkim ili leksičkim putem, muški rod ima veći semantički opseg od ženskog roda, dok će se ženski rod koristiti pri referiranju na određenog pojedinca (Kongresmenka Maxin Waters) ili u slučajevima kontrastivnog naglašavanja (muški i ženski delegati).²⁴

Pored leksema koje su po svojoj semantici rodno označene, tj. pored leksema čija semantika sadrži inherentno svojstvo roda [+žensko] ili [+muško], i tvorba riječi je posebno osjetljiva oblast kroz koju se može komunicirati leksički rod. U jezicima sa ili bez gramatičkog roda, procesi derivacije i tvorbe složenica imaju važnu funkciju u formiranju rodno označenih ličnih imenica, posebno u upotrebi postojećih i stvaranju novih termina ženskog roda, primjerice, u oblasti zanimanja.²⁵ U ovakvim slučajevima, pri tvorbi riječi poseže se za leksemama koje u svojoj semantici posjeduju prirodni ili društveni rod, te se uz pomoć njih derivira nova leksema ili se tvori složenica, nova leksema koja u svojoj formi sadrži i rodno obilježenu leksemu (npr. *Congressman, Congresswoman; engl.*).

Za razliku od gramatičkog roda koji nije nužno prisutan u svim jezicima, svaki jezik posjeduje leksički rod, iz razloga što govornici svih jezika moraju posjedovati lekseme kojima će imenovati živa bića u svom neposrednom okruženju. Ovo zapažanje nas dovodi do dva bitna zaključka u pogledu leksičkog roda. Prvi zaključak jeste da je leksički rod, za razliku od gramatičkog roda, neizostavno vezan za živa bića, a iz ovoga proizilazi i drugi zaključak, da je, za razliku od gramatičkog roda koji ne mora uvijek imati utemeljenje u semantici, leksički rod usko povezan sa semantikom, budući da je kategorija roda kod ljudskih bića zasnovana na

---

²² Ibid, str. 19

²³ Ibid, str. 10

²⁴ Ibid, str. 15

²⁵ Ibid, str. 12

semantici.²⁶ A, zbog svoje semantičke transparentnosti, leksički rod uvijek referira na ekstralingvističku stvarnost i kao takav snažno korespondira sa prirodnim i društvenim rodом.²⁷

Rod kao sociolingvistički pojam

Dokorašnja lingvistička istraživanja roda prepoznavala su semantičku povezanost lingvističkog i ekstralingvističkog roda u pogledu „kategorisanja imenica najprije s obzirom na živost, a zatim jesu li djeljive s obzirom na spol ili nisu, odnosno, postoji li posebna leksička jedinica za svaki spol; te naposljetku, imenice djeljive po spolu razvrstavale su se na one muškoga i ženskog roda.“²⁸ No, savremena lingvistika sve više prepoznaje neraskidivu povezanost jezika i kulture — dok jezik obezbjeđuje prenošenje kulture u komunikacijskom procesu, kultura istovremeno doprinosi razvoju vokabulara tog jezika.²⁹ Prema tome, osnovna težnja savremene lingvistike jeste da prvenstveno proučava jezik u kontekstu, a kao rezultat toga, lingvistička istraživanja danas znatno proširuju svoje polje interesovanja, te danas, proučavanje jezika i roda sve više postaje proučavanje diskursa i roda.³⁰

Ovakava tendencija rezultira pojavom interdisciplinarnih pristupa, među kojima značajno mjesto ima sociolingvistika koja primarno posmatra jezik kao sredstvo društvene prakse. Unutar sociolingvistike, rod je pojam koji zauzima posebno mjesto interesovanja, budući da način na koji se rod izražava oblikuje svijet pojedinaca i društava u kojima žive. Od svih lingvističkih pojmova, *rod* je jedinstveno polisemičan u svojoj pokrivenosti — podrazumjeva *rod* u strogom gramatičkom značenju i proteže se na biološku podjelu ljudi na muškarce i žene, te na konvencionalne razlike u njihovom društvenom statusu i jezičkom ponašanju.³¹ Dakle, rod kao izvanjezička pojava danas se posmatra dvodimenzionalno; s jedne strane kao prirodna kategorija (spol), a s druge strane, kao društvena uloga (rod). Ovakava percepcija roda dovela je do diferencijacije poimanja roda u ekstralingvističkoj sferi na prirodni i društveni rod.

---

²⁶ Aikhenvald, *How gender shapes the world...* str. 23

²⁷ Ibid, str. 29

²⁸ Pišković, *Sintaktička narav gramatičkoga roda ...* str.144

²⁹ Özkan, B., Gündoğdu A. E. 2011. „*Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler*“, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (3), str. 1134

Dalje u tekstu: *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler...*

³⁰ Meyerhoff, M., Holmes, J. ur. 2013. *The handbook of language and gender*. Oxford: Blackwell Publishing. str.43 Dalje u tekstu: Meyerhoff, M., Holmes, J. ur. *The handbook of language and gender...*

³¹ Aikhenvald, *How gender shapes the world...* str. 5

Prirodni rod i Društveni rod: Šta je spol, a šta rod?

Prirodni rod podrazumijeva anatomske i hormonalne razlike, uključujući prateće fiziološke i psihološke osobine muškaraca i žena, a termin *društveni rod* se odnosi na različite društvene uloge spolova, i na to kako su one utjelovljene u kulturnim praksama i javnom ritualiziranom ponašanju.³² Baš kao što različite društvene uloge proizilaze iz prirodnih razlika između muškaraca i žena, tako se i rod nadograđuje na spol – spol je biološka kategorizacija zasnovana prvenstveno na reproduktivnom potencijalu, dok je rod društvena elaboracija biološkog spola.³³

Razlika između prirodnog i društvenog roda omogućava jasno razlikovanje pojmova *spol* (sex) i *rod* (gender), gdje se na *spol* posmatra kao na biološku datost i urođene razlike između muškaraca i žena, dok termin *rod* obuhvata društvene implikacije i norme pripadanja muškom ili ženskom spolu. U pogledu međujezičnog istraživanja roda, postojanje termina *rod* (gender) je od velike važnosti budući da direktno omogućava istraživanje načina na koji se različite kulture i njihove percepcije društvenog roda oslikavaju u jeziku.³⁴

Jedna od ključnih razlika između spola i roda, odnosno, prirodnog i društvenog roda jeste u tome da je prva kategorija (spol) statična i nepromjenjiva, dok je druga kategorija (rod) fluidna i promjenjiva, jer – rod nije nešto s čime smo rođeni, i nije nešto što imamo, već nešto što radimo (West i Zimmerman 1987) – nešto što izvodimo (Butler 1990).³⁵

Ovaj kontrast između statičnosti i dinamičnosti pojmova *spol* i *rod* se odražava i na manifestaciju roda u strogo lingvističkom smislu – primjećujemo da su u jeziku načini izražavanja prirodnog roda nepromjenjivi, dok su termini koji se odnose na društveni rod podložni promjenama, budući da vidljivost muškaraca i žena u određenim oblastima društvenog života i izmjene u njihovim društvenim ulogama svoju refleksiju s jedne strane, pronalaze u načinima na koji će te društvene uloge biti izražene u jeziku (koji rod će biti markiran, a koji podrazumijevajući u određenom zanimanju), a s druge strane, u načinima na koji će se poimati rod onih leksema koje nisu rodno označene (koji rod će biti pripisan određenoj društvenoj ulozi).

---

³² Aikhenvald, *How gender shapes the world...* str. 2

³³ Eckert, P., McConnell-Ginet, S. 2003. *Language and Gender*. New York: Cambridge University Press. str. 10
U daljem tekstu: Eckert, P., McConnell-Ginet, S. *Language and Gender...*

³⁴ Meyerhoff, M., Holmes, J. ur. *The handbook of language and gender...* str. 22

³⁵ Eckert, P., McConnell-Ginet, S. *Language and Gender...* str. 10

Kada je riječ o lingvističkim istraživanjima, ovakava distinkcija između prirodnog i društvenog roda pomaže u shvatanju razlika između biološkog i socio-kulturnog uticaja na poimanje načina na koji je rod utkan u jezik. I dok prirodni rod pronalazi svoj odraz u očiglednim semantičkim razlikama između rodno specifičnih leksema ili gramatikaliziranih rodova, društveni rod se pokazuje kao presudan faktor u rasvjetljavanju poimanja rodno neutralnih leksema kao rodno indikativnih – ovisno o tipičnim pretpostavkama o tome koje su društvene uloge prikladne za žene, a koje za muškarce, uključujući očekivanja o tome ko će se tipično baviti kojim zanimanjem, recimo, zanimanjem hirurga ili medicinske sestre. Odstupanja od ovakvih pretpostavki će često zahtijevati otvorene formalne oznake, kao što je na engleskom jeziku *female surgeon* (ženski hirurg) ili *male nurse* (muška medicinska sestra).³⁶

***

Dakle, prva istraživanja o rodu su nam pokazala da izražavanje roda kod živih bića većinom nije arbitrarno već je potkrijepljeno semantičkom podlogom čija srž je u prepoznavanju prirodnog roda, a nadalje, distinkcija između prirodnog i društvenog roda pomaže shvatiti logiku i mehanizam po kojem govornici određenog jezika kategorišu rodno neobilježene lekseme u ženski ili muški rod.

---

³⁶ Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages ...* str. 11

Rod u turskom jeziku (primjeri iz korpusa)

Gramatički rod

Sufiksi koji sadrže oznaku roda u turskom jeziku nisu turskog porijekla, već su pozajmice iz jezika koji posjeduju gramatičku kategoriju roda. Većina ih se javlja samo s onim korijenima s kojima su posuđene. Najčešći sufiks ove vrste je arapski -e(f).³⁷ Pored posuđenica iz arapskog jezika, gramatički rod u turskom jeziku prisutan je i u posuđenicama iz evropskih jezika (posebno francuskog), te u posuđenicama iz slavenskih jezika.³⁸

- **Müdür /Müdire**

Müdirenin söylediğine göre ... (Güntekin, str.7)

Müdür, siyah sakallı, yer yer çiçek bozuğundan yenmiş kocaman kafalı, kalın kaşlı gayet esmer bir adamdı. (Güntekin, str. 161)

Analiza: müdire (müdüre): isim, eskimiş, (müdire), Arapça mudîre. kadın müdür, kadın yönetici.³⁹

*im. ar. zast. direktorka*⁴⁰

Primjer imenice koja posjeduje gramatički rod. Međutim, kao što je i navedeno u rječnicima, ovakva upotreba je zastarjela i sve je više potisnuta leksičkim načinom izražavanja roda:

*kadın müdür: Arguvan 'a ilk kadın müdür!*⁴¹

- **müdür:** Arapça mudîr 1. isim İdare eden, yöneten: "Yazı işleri müdürleri böyle öyküler istiyorlar." - Necati Cumalı⁴² ; *im.ar.* direktor, upravnik, rukovodilac⁴³

---

³⁷ Braun, F. 2001. „The communication of gender in Turkish“. U: Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, str. 286. Dalje u tekstu: Braun, *The communication of gender in Turkish ...*

³⁸ *Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağrışımsal Zihniyet*, str. 150

³⁹ <https://sozluk.gov.tr/>

⁴⁰ Đinđić, M. 2014. *Yeni Türkçe - Sırpça Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu. str.988
Dalje u tekstu: Đinđić, str...

⁴¹ <http://www.ertv.com.tr/guncel/arguvana-ilk-kadin-mudur-h3991.html>, 16.9.2020.

⁴² <https://sozluk.gov.tr/>

⁴³ Đinđić, str. 988

Kao što vidimo iz pojašnjenja u rječniku, imenica *müdür* je arapskog porijekla i u svom izvornom obliku pripada muškom rodu. Sa tom semantikom ušla je u turski jezik te se i u turskom jeziku koristi za muški rod. Međutim, budući da je u turskom jeziku (kao i u većini drugih jezika) muški rod ujedno i generički, ova imenica nije striktno ograničena na imenovanje i označavanje muškaraca direktora (kao u gornjem primjeru). U savremenoj upotrebi, primijetno sve više potiskuje svoju istoznačnicu ženskog roda *müdire* (iako se ona i danas upotrebljava) i koristi se u kombinaciji sa leksemom *kadın* ili *hanım* za izražavanje ženskog roda leksičkim putem. Zbog toga će u savremenom turskom jeziku imenica *müdür* označavati muški rod ukoliko stoji sa honorifikom za muški rod *bey* (*müdür bey*), a ženski rod ako stoji sa leksemom *kadın* koja sadrži prirodni ženski rod ili sa honorificima za ženski rod *bayan/hanım*.

Ovaj primjer je zanimljiv jer nam pokazuje kako govornici turskog jezika pribjegavaju izražavanju roda leksičkim putem, čak i onda kada im jezik nudi mogućnost da rod izraze gramatičkim putem.

- **Muallim/ Muallime**

Kara gözlü muallime, bu defa da ayağını yere vurarak öteki hocanımlara çattı.... (Güntekin, str.183)

Muallime ve muallimler mutlaka bir kartvizit bastırmalı. (Güntekin, str. 293)

Analiza: muallime: *im. ar.zast. učiteljica.*⁴⁴

U savremenom turskom jeziku ova imenica je izašla iz svakodnevne upotrebe, a u tursko-turskim rječnicima njen sinonim je ponuđen u formi lekseme sa leksičkim rodod: *kadın öğretmen.*⁴⁵

- **muallim:** *im. ar.zast. učitelj.*⁴⁶

Posuđenica iz arapskog jezika koja sadrži gramatički rod, ali je izašla iz upotrebe i zamijenjena je leksemom *öğretmen*, kako se i navodi u rječniku TDK.⁴⁷

Zanimljivo je da su ove lekseme arapskog porijekla (*mualim i mualima*) ušle u bosanski jezik preko turskog jezika, te se i danas mogu čuti u upotrebi. Međutim, postoji bitna razlika u

---

⁴⁴ Đinđić, str. 976

⁴⁵ <https://sozluk.gov.tr/>

⁴⁶ Đinđić, str. 976

⁴⁷ <https://sozluk.gov.tr/>

značenju ovih leksema u turkom i bosanskom jeziku: u turskom jeziku, ona se odnosila na učene i obrazovane muškarce ili žene u općenitom smislu, a u bosanskom jeziku ona podrazumijeva vjerski (tj. islamski) obrazovanog muškarca, odnosno, ženu.

U kontekstu ovih leksema, posebno je zanimljiv sljedeći primjer:

Mektepte birkaç erkek muallim de var. (Güntekin, 315)

Analiza: Zanimljiva kombinacija gramatičkog i leksičkog roda. Kao što smo ranije pojasnili, imenica *muallim* je muškog roda i ima svoju formu i u ženskom rodu *muallime*. Međutim, budući da je forma u muškom rodu ujedno i generička, u kontekstima poput ovoga (gdje nije bila svakidašnja pojava da u istoj školi predaju muškarci i žene), potrebno je uz pomoć rodno markirane lekseme *erkek* dodatno naglasiti da je riječ o muškarcima, učiteljima.

- **Rahip/ Rahibe**

Geçenlerde vefat eden bir ihtiyar rahibin terekesinden bendeniz de bir org almıştım. (Güntekin, str. 322)

Analiza: rahip: *im.ar.* monah, kaluđer (kod hrišćana)⁴⁸

Još jedna imenica koja posjeduje gramatički rod, ali kao što vidimo iz objašnjenja, riječ je o posuđenici, a ne o izvornoj turskoj riječi. Ova imenica posjeduje svoj mocijski parnjak (*rahibe*): *Dünyaca tanınan Süryani rahibe, 36 yıl sonra köyüne döndü*⁴⁹

No, semantički gledano, oni nisu podudarni po značenju i ovdje imamo slučaj semantičke asimetrije - **rahibe:** *monahinja, kaluđerica*.

- **Balet/Balerin**

*İngiltere'de balet ve balerinler dansa da "sosyal mesafe" koydu.*⁵⁰

Analiza:

Balet - *isim, Fransızca ballete*. Bale yapan **erkek sanatçı**.

---

⁴⁸ Đinđić, str.1123

⁴⁹ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dunyaca-taninan-suryani-rahibe-36-yil-sonra-koyune-dondu-41908180>, 2.10.2021.

⁵⁰ <https://www.haberler.com/ingiltere-de-balet-ve-balerinler-dansa-da-sosyal-13705190-haberi/>, 31.10.2020.

Balerin - *isim, Fransızca ballerine. Bale yapan bayan sanatçı.*⁵¹

Kao i sve imenice s gramatičkim rodom, i ovdje je riječ o posuđenici (iz francuskog jezika). Balet je plesna umjetnost koja je nastala na Zapadu i nije svojstvena turskoj kulturi, već je u tursko društvo došla zajedno sa procesom vesternizacije. Prema tome, baš kao što je i sami ples preuzet sa Zapada, tako je i pojam kojim se taj ples označava preuzet, i to u onoj formi u kojoj je postojao u francuskom jeziku, a ta forma je za plesače podrazumijevala muški i ženski rod izražen gramatičkim putem. U pojašnjenju pojmova na turskom jeziku međutim susrećemo leksički rod za oba roda (*erkek sanatçı, bayan sanatçı*), što još jednom pokazuje kako je ovaj način izražavanja roda najsvojstveniji turskom jeziku.

***

Kao što smo vidjeli iz gore obrađenih primjera, gramatički rod u turskom jeziku prisutan je samo u imenicama stranog porijekla koje u principu zadržavaju gramatičku oznaku i leksičko značenje roda.⁵² Međutim, mišljenja lingvisti se razilaze po pitanju toga da li turski jezik posjeduje izvorne sufikse za izražavanje roda, te neki turkolozi tvrde da u turskom jeziku postoje određeni sufiksi koji izražavaju ženski rod:

Köseraif (1941: 11) navodi da u nekim jezicima, baš kao što korijeni mogu biti zajednički, tako mogu biti i sufiksi (kao što su Fr. +Al sa Tü. +Al; Far. +gar sa Tü. +gAr) te smatra da je sufiks +ça ovog tipa. Dok Iranci koriste ovaj sufiks za deminutiv, Turci pomoću njega tvore riječi kao što su *kopça, boğça, hekçe*, navodeći da Turci koriste sufikse +ça i +m da izraze ženski rod: *köse+m, beg+üm, han+m, témür+çe, ağa+ça*.⁵³ Također, turkolozi kao što su G. Németh, A. Zajackowski, M. Räsänen, O. Pristsak, G. Doerfer, A. N. Kononov tvrde da u turskom jeziku postoje sufiksi ženskog roda, i da su to sljedeći sufiksi: +çA, +çık, +kA, +m.⁵⁴ U tom smislu, posebnu pažnju privlači sufiks +ça koji unosi rodnu razliku u imenicama *tanrı ~ tanrıça*. Smatra se da je ovaj sufiks nastao pod uticajem sufiksa slavenskog porijekla +içe.⁵⁵

Međutim, činjenica da sufiksi koji pokazuju potencijal za gramatički rod u turskom jeziku ostaju prisutni samo u pojedinačnim primjerima i da nisu derivativni važna je prepreka tvrdnji

---

⁵¹ <https://sozluk.gov.tr/>

⁵² Čaušević, *Gramatika suvremenog turskog jezika*, str. 61

⁵³ Doğan, E. 2011. *Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4 (17), str. 90

Dalje u tekstu: *Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri*, ...

⁵⁴ *Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağırışımsal Zihniyet*, str. 151

⁵⁵ Ibid

da postoji zajednički gramatički nastavak za rod u turskom jeziku, te zbog toga većina turkologa smatra da turski jezik ne posjeduje izvorne sufikse za izražavanje roda.⁵⁶

Pa ipak, kategorija roda prisutna je u nekim jezicima sa kojima turski jezik razmjenjuje riječi i sa čijim kulturama je već stoljećima u doticaju. Stoga, može se reći da je kao rezultat kulturnog i gramatičkog uticaja "logika roda", ako ne i kategorija "roda", vremenom počela da dobija mjesto u jeziku.⁵⁷ Međutim, logika roda u percepciji govornika turskog jezika svoju manifestaciju dobiva kroz leksički rod koji je u snažnoj korelaciji sa prirodnim i društvenim rodovima. Samim time, iako turski jezik ne nudi mogućnost gramatičke klasifikacije roda, rod se u turskom jeziku može kategorizovati na osnovu leksičko-semantičkih modela.

Leksički rod: lekseme koje po svojoj semantici podrazumijevaju prirodni i društveni rod

1. Vlastita imena

Iako u ovom radu zbog ograničenosti prostora ne obrađujemo rodnu semantiku vlastitih imena, na samom početku analize načina izražavanja roda, bitno je spomenuti da i vlastita imena u turskom jeziku u određenoj mjeri oslikavaju semantički rod. Ovdje je bitno napomenuti da je razlika u muškim i ženskim imenima isključivo semantička, odnosno, da među njima nema nikakve razlike u gramatičkoj formi i strukturi.⁵⁸

Generalno govoreći, nazivi vezani za nebo, junaštvo, hrabrost, metale, čvrste predmete, opasne životinje koje idu u lov i sl. koriste se kao vlastita imena za muškarce;

Npr. *Bulut, Yıldırım, Şimşek, Tufan, Tayfun, Alp, Alpaslan, Alpay, Alper, Bahadır, Batur, Baturalp, Barlas, Baskın, Hakan, Savaş, Çelik, Kaya, Demir, Atmaca, Aslan, Bars, Kaplan, Kurt, Bozkurt, Kartal, Şahin* itd.⁵⁹

S druge strane, nazivi koji označavaju cvijeće, biljke, životinje koje su meta u lovu, ljubav i druge osjećaje voljenosti te nazivi dragog kamenja, obično se nadijevaju osobama ženskog spola;

---

⁵⁶ Korkmaz, Z., 1992. *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu. str. 32

⁵⁷ *Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri*, str. 93

⁵⁸ Ergin, M., 2003. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak. str.128

⁵⁹ *Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri*, str. 95

Npr. *Çiçek, Erguvan, Lâle, Gül, Gonca, Karanfil, Mine, Menekşe, Nergis, Çiğdem, Ceren, Ceylan, Suna, Ahu, Kumru, Sevgi, Sevcan, Nazlı, Neşe, Şevkat, Altın, Elmas, Gümü, Firuze, Zümrüt* itd.⁶⁰

2. Biološke odrednice

Pod lekseme koje izražavaju biološke odrednice podrazumijevamo one lekseme koje po svojoj semantici sadrže muški ili ženski prirodni rod, te na taj način nedvosmisleno unose kategoriju roda u kontekstima u kojima se upotrebljavaju.

- **Adam**

... *yanıma da bir **adam** katar beni eve yollarlar.* (Esendal, str. 188)

... *i još jednog čovjeka sa mnoom ...* (Filan, str. 27)

*Mehmed'e güveniriz. İyi, açık kalpli, güler yüzlü bir **adam** olmuştur.* (Esendal, str. 189)

Vjerujemo u Mehmeda. Dobar je čovjek, otvorenog srca, nasmijanog lica. (Filan, str. 29)

Analiza: *im. ar.* 1. ljudsko biće, čovek 2. muškarac⁶¹. Isto objašnjenje je dato i u tursko-turskom online rječniku (TDK):

1. *isim* İnsan.

2. *isim* Erkek kişi

“*İyi bir adam isterse, babası da verirse varacak.*” – Memduh Şevket Esendal⁶²

Primjer upotrebe imenice *adam* (u značenju *čovjek*, odnosno u rodno neutralnoj upotrebi) nalazimo u romanu *Grmuša*, R. N. Güntekina u odlomku gdje glavni ženski lik *Feride* govoreći o sebi kaže:

*Fakat, iş başa düşünce, **adama** öyle gayret geliyor ki...* (Güntekin, str. 210)

---

⁶⁰ Ibid, str. 96

⁶¹ Đinđić, str. 48

⁶² <https://www.basarisiralamalari.com/adam-kelimesinin-zit-karsit-anlamlisi-tdk/>

Iako imenica *adam* označava ljudsko biće (muškarac i žena kao ljudska bića), ona ujedno služi i za izražavanje muškog roda i u nepreciziranom kontekstu će se uvijek odnositi na muškarca. Bitno je napomenuti da je ovakva tendencija prisutna i u drugim jezicima.

U bosanskom jeziku leksema *čovjek* vrlo često označava:

1. muškarca: npr. *Kad čovjek voli ženu;*
2. muža: u neformalnoj komunikaciji: *Gdje ti je čovjek?/ Moj čovjek* itd. (misleći na muža)

U engleskom jeziku istoznačnica turske lekseme *adam* jeste leksema *man* koja istovremeno ima sljedeća značenja:

1. čovjek – an individual human
2. muškarac - an adult male human
3. muž - *I now pronounce you man and wife* (u ovom slučaju je sinonim riječi *husband*).⁶³

Kada govorimo o leksemi *adam*, ono što je zanimljivo napomenuti jeste njeno porijeklo. U turskom jeziku, ova leksema dolazi od vlastitog imena *Adem/Adam* koji je po učenju monoteističkih religija bio prvi stanovnik tj. prvi čovjek na Zemlji, a samim time i prvi muškarac. Zbog toga, dolazimo do zaključka da ovakav semantički kontekst lekseme *adam* u turskom jeziku još dodatno potcrtava njenu semantiku muškog roda (a koja je kao što smo već pokazali prisutna i u bosanskom i engleskom jeziku).

- **Kadın**

Kadınımın söylerim... (Esendal, str. 188) / *Ženi kažem ....* (Filan, str.28)

Analiza: *im.* 1. žena, ženska osoba; gospođa, dama. 2. udata ženska osoba, žena. 3. žena, majka, baka⁶⁴

Ova leksema je još jedan primjer lekseme u turskom jeziku koja označava prirodni rod i tako stiče mogućnost da izrazi rod (ženski rod) u turskom jeziku. Iako ima više značenja (kao što vidimo u prijevodima koje nam nudi Đinđić u svom rječniku), ono što je zajedničko svim varijacijama prijevoda jeste da se isključivo odnose na ženski rod, a kontekst u kojem je ova

---

⁶³ <https://www.merriam-webster.com/dictionary/man>

⁶⁴ Đinđić, str. 735

leksema upotrijebljena precizno će odrediti koji od ponuđenih prijevoda je najprikladniji. U savremenoj upotrebi, ova leksema se najčešće koristi kao generički pojam za označavanje osobe ženskog roda, a zanimljivo je da TDK nudi leksemu *kadın* kao antonim lekseme *adam*, čime se potvrđuje rodna markiranost lekseme *adam*: **Adam** kelimesinin zıt (karşıt) anlamlısı **Kadın**⁶⁵

Drugo najčešće značenje lekseme *kadın* jeste *supruga*⁶⁶, a zanimljivost ove priče (*Büyük baba*), gledano iz perspektive izražavanja roda, jeste upotreba lekseme *kadın* u značenju udate žene, supruge⁶⁷, umjesto lekseme *karı* koja je prisutina u savremenom turskom jeziku. Evo još nekoliko primjera takve upotrebe:

Ekseriya kadınım da uyuyamıyor... (Esendal, str. 191) / *Obično ni žena ne može spavati.* (Filan, str. 32)

Kadınım o lahza odasında oturuyour... (Esendal, str. 193) / *Moja žena u tom času sjedi u svojoj sobi...* (Filan, str. 35)

Bir gece kadınım biraz rahatsız olur... (Esendal, str. 195) / *Jedno večer je mojoj ženi pozlilo..* (Filan, str. 38)

Međutim, u priči nalazimo i upotrebu lekseme *karı*:

Bütün aile, onu ve karısını sayarlar... (Esendal, str.189) / *Cijela porodica poštuje njega i njegovu ženu.* (Filan, str. 29)

Ono što primijećujemo jeste da kada pripovjedač govori o svojoj supruzi koristi leksemu *kadın*, a kada govori o supruzi drugih likova koristi leksemu *karı*.

Pored upotrebe lekseme *kadın* u značenju *supruge*, u istoj priči ova leksema se pojavljuje u još dva različita značenja:

1. Kadın – žena (općenito značenje):

- *Sonra, aile içinde bütün kadınlarla çocukların da doktoru gibidir.* (Esendal, str. 189) / *Osim toga, on je kao liječnik svim ženama i svoj djeci u porodici.* (Filan, str. 29)

---

⁶⁵ <https://www.basarisiralamalari.com/adam-kelimesinin-zit-karsit-anlamlisi-tdk/>

⁶⁶ I u našem jeziku susrećemo se sa dvojakom upotrebom lekseme *žena*: *žena* kao termin kojim se označava osoba ženskog spola u biološkom smislu i *žena* kao termin za *suprugu*.

⁶⁷ Na isti način, leksema muškog roda *erkek* može se koristiti u značenju *muž*, *suprug*: *Kadın erkeğini uğurladı. / Žena je ispratila muža.* (Đinđić, str. 476)

- *Bazan, kadınlarla beraber, bağıın arka kapısından çıkar...* (Esendal, str. 191) / *Ponekad izadēm zajedno sa ženama na stražnju kapiju bašće...* (Filan, str. 31)
- **Genç kadın** *merdivenin başında görünür.* (Esendal, str. 193) / *Mlada žena se pojavi na vrhu stepenica.* (Filan, str. 34)

2. Kadın – gospođa

- **Maide kadın...** (Esendal, str. 195)

U savremenom turskom jeziku upotreba lekseme *kadın* u ovom kontekstu je u velikoj mjeri potisnuta leksemom *hanım*. U ovom primjeru, riječ je o općoj imenici s oznakom prirodnog roda koja je posponirana vlastitim imenom.

• Erkek

Üçü bir başlarına, erkeksiz yaşıyorlardı. (İleri, str. 413) / *Njih tri živjele su same, bez muškarca.* (Filan, str. 162)

... içlerinde torun çocuğu bile var. Yarısından fazlası erkek. (Esendal, str. 189) / *Među njima ima i praunučadi. Više od polovine su dječaci.* (Filan, str. 29)

Analiza: *Erkek* je rodno obilježena imenica budući da označava prirodni, biološki rod muškarca. Kada bi rečenicu iz prvog primjera izvukli iz konteksta, odnosno, kad ne bi znali da se riječ *üçü* odnosi na tri junakinje priče, leksema *erkek* zajedno sa sufiksom *-siz* (bez muškarca) bi nam pomogla da zaključimo da se radi o ženskom rodu. Iz drugog primjera vidimo kako se “spol u turskom jeziku dodatno eksplicira leksemima *erkek* (muško) i *kız* (žensko), u slučajevima kad izvornim govornicima prirodni rod nije samorazumljiv, kao kod riječi *torun* „unuk i unuka“.⁶⁸ Također, primijećujemo da imenica prirodnog roda *erkek* ima širok semantički spektar, budući da se može upotrebljavati za izražavanje roda muškaraca svih životnih dobi, uključujući i dječake.

⁶⁸ Čaušević, E. 2011. *O rodbinskoj nazivlju u turskom i hrvatskom jeziku*. Prilozi za orijentalnu filologiju, Sarajevo, vol.61, str. 43 Dalje u tekstu: Čaušević, *O rodbinskoj nazivlju u turskom i hrvatskom jeziku* ...

- **Kız**

...mavi gözlü sarışın bir **kız** (Gürsel, str. 21) / ...*plavokosa djevojčica plavih očiju* (Filan, str. 200)

Analiza: imenica *kız* po svom osnovnom značenju označava *kćerku* (opširinije o ovom značenju u sljedećem poglavlju), ali ima znatno širu upotrebu i njome se označavaju mlade osobe ženskog spola, odnosno, djevojčice i djevojke (ipak, ove dvije imenice se preciznije mogu izraziti putem dvosložnih leksema: *kız çocuk – djevojčica; genç kız – djevojka*).

Zbog svoje semantičke opsežnosti, imenica *kız* se često pojavljuje kao antonim imenice *erkek*, npr. *Kız mı, erkek mi? / Je li žensko ili muško?*

Zbog ovakve šire upotrebe u društvenom kontekstu govornika turskog jezika, ova leksema ima tvorbeni potencijal, odnosno, često se koristi u tvorbi novih imenica koje imaju rodnu odrednicu (ženskog roda), a u takvim kontekstima uvijek će označavati mladu žensku osobu.

3. *Porodične i društvene uloge*

Rodbinsko nazivlje kao klasifikacijski sustav socijalnoga identiteta čovjeka u lingvističkom se smislu razlikuje od jezika do jezika, a ta različitost uvjetovana je prije svega značenjem koje pripadnici pojedine kulture pridaju rodbinskim i socijalnim odnosima i potrebi isticanja statusnih ili hijerarhijskih položaja pojedinaca u interakciji govornik-sagovornik. Zbog toga usporedba dvaju jezika u tom segmentu leksika zahtijeva uključivanje i sociolingvističkih i etnolingvističkih varijabli.⁶⁹ Budući da u turskom društvu rodbinske veze predstavljaju značajan faktor u svakodnevnom životu, imenice koje posjeduju leksički rod, tj. inherentnu specifikaciju referencijalnog roda, pretežno se nalaze u terminima koji označavaju porodične uloge.⁷⁰ Zbog toga, razlikovanje roda je neizbježno kada se govori o članovima porodice, a u ovom poglavlju obradit ćemo primjere koji pokazuju kako se rod u turskom jeziku izražava na ovaj način.

---

⁶⁹ Čaušević, *O rodbinskoj nazivlji u turskom i hrvatskom jeziku*, str. 35

⁷⁰ Braun, *The communication of gender in Turkish*, str. 285

- **Baba**

Baba artık çok ihtiyar oldu...(Esendal, str. 188) /*Otac* je ostario.(Filan, str. 27)

Analiza: im. 1. otac; roditelj⁷¹

Leksema koja po svojoj semantici označava prirodni rod, pa se zbog toga svrstava u kategoriju imenica koje su rodno markirane u turskom jeziku.

- **Peder**

Akşamüstü kızlarını, kardeşlerini almak için, mektep kapısına gelen peder ve biraderlerin ne kadar çok olduğuna dikkat ediyor musnuz? (Güntekin, str. 312)

Jesi li primijetila koliko mnogo očeva i braće dolaze predvečer pred školu po svoje kćerke i sestre?

Analiza: *im.pers.* otac⁷². Primjer sinonimne imenice sa imenicom *baba* koja je danas u velikoj mjeri potisnuta iz upotrebe, ali je idalje surećemo u leksemi *kayınpeder* (svekar, punac), gdje unosi semantiku muškog roda.

U ovoj rečenici, imamo primjer još jedne lekseme koja označava muški prirodni rod:

- **Birader** – *pers. im.* 1. brat. 2. *neform.* burazer, buraz, pobratim.⁷³ I ova leksema je u današnjem turskom jeziku prisutna u reduciranom obliku. Naime, sve rjeđe se koristi za označavanje brata po krvnom srodstvu, a umjesto toga se koristi u oslovljavanju muškog prijatelja, te prvenstveno označava društveni rod.

- **Anne**

Çocukken gidilen evler iki türlüydü. Annemin seçtiği dostluklar ve gitmek zorunda kaldığı yerler. (İleri, str. 410)

Dvije su vrste kuća u koje smo odlazili kada sam bio dijete. Jedno su bile kuće prijatelja koje je majka sebi izabrala, a drugo su bila mjesta na koja se moralo odlaziti. (Filan, str. 157)

---

⁷¹ Đinđić, str. 153

⁷² Ibid, str. 1901

⁷³ Ibid, str. 223

Analiza: Leksema koja označava prirodni rod (biološka kategorija; samo osoba ženskog spola može biti majka) pa je zbog toga sama po sebi rodno markirana. To vidimo i u sljedećem primjeru:

- **Üvey anne**

'Abam' dediği kadın üvey annesiymiş. (Güntekin, str. 241)

Žena koju je zvala 'seko' bila joj je maćeha.

Analiza: Primjer lekseme koja sadrži prirodni rod – *maćeha*.

- **Abla**

İncila abla, annemin isteyerk, özleyerek gittiği evlerin kızıydı. (İleri, str. 410)

Abla Indžila bila je kćerka u jednoj kući u koju je moja majka rado odlazila. (Filan, str. 158)

Analiza: Imenica *abla* ima osnovno značenje *starija sestra*, a dodaje se uz vlastito ime kada se oslovljava ženska osoba starija od osobe koja joj se obraća ili je spominje.⁷⁴ Kao što vidimo, ova leksema po svom značenju podrazumijeva prirodni rod – označava sestru, odnosno stariju sestru (nasuprot *kız kardeş* – mlađa sestra). Njena semantika prirodnog roda proširuje se na širi društveni kontekst, te služi kao svojevrsan izraz poštovanja i može obuhvatiti žensku osobu mlađe životne dobi, ali ipak starije od govornika. Ovdje ćemo se zadržati samo na aspektu roda ove imenice i naglasiti još jednom da se ona isključivo odnosi na osobe ženskog roda što je svrstava u rodno markirane lekseme koje izražavaju ženski rod. (Njen antonim je imenica *abi*; *ağabey*).

- **Abi**

Cahit **ağbi** saygıyla annemin ellini sıktı. (İleri, 415) *Abi Džahid je s poštovanjem stisnuo ruku mojoj majci.* (Filan, str. 164)

Analiza: Primjer imenice koja označava prirodni rod (brat), ali u svakodnevnoj upotrebi ima širu upotrebu: *Ağabey*“ ili kraće “*abi*“ izraz su koji se koristi uz lično ime muškarca po godinama starijeg od osobe koja mu se obraća ili ga spominje.⁷⁵ Zbog obilježja prirodnog roda

---

⁷⁴ Filan, str. 158

⁷⁵ Ibid, str. 164

koji ova imenica u sebi sadrži, njena upotreba u kontekstu razrješava pitanje roda i otklanja potrebu za gramatičkim rodom.

- **Oğul**

*Bir defa sokakta düşerim. Kardeşimin **büyük oğlu** yanımda bulunur, beni kaldırır.* (Esendal, str. 188) / *Jednom padnem na ulici. Sa mnom je bio bratov stariji sin, podigao me.* (Filan, str. 27)

Analiza: oğul – sin⁷⁶

Leksema koja označava prirodni rod – dijete muškog spola; muško dijete. Prema tome, ova leksema sama po sebi nosi i obilježje roda u jeziku, a evo još jedan zanimljiv primjer na koji način može doprinijeti izražavanju roda u turskom jeziku:

*Akraba çocukları arasında yalnız birine karşı anlaşılmaz bir çekingenlik ve cesaretsizliğim vardı: **Besime teyzemin oğlu Kamran.*** (Güntekin, str. 24)

... *sin moje tetke Besime, Kamran.*

Analiza: Leksema *oğul (oğlu)* koja podrazumijeva prirodni muški rod u ovom primjeru nam izražava muški rod. Ovaj primjer je zanimljiv jer pokazuje značaj leksema prirodnog roda u određivanju i raspoznavanju roda u turskom jeziku, posebice jer je vlastito ime *Kamran* rijetko, a kao što ćemo vidjeti u priči *Gelinlik kız*, može biti i žensko ime.

Antonim lekseme *oğul je* leksema *kız* (koja ima širi semantički opseg).

- **Kız**

*Mehmed'in bir **kızı** olmuştu.* (Esendal, str. 189) / *Mehmedu se rodila kćerka.* (Filan, str. 29)

Analiza: imenica *kız* po svom osnovnom značenju podrazumijeva *žensko dijete, kćerku*, međutim, njena semantika je nešto šira, pa pored označavanja prirodnog roda, može podrazumijevati i društveni rod – djevojčicu ili djevojku (o čemu je naprijed bilo riječi).

---

⁷⁶ Đinđić, str.1030

- **Gelin**

Yemekte ve çayda çocuklara bakmak da, kardeşimin küçük gelininin vazifesi olmuştur.
(Esendal, str. 189)

Bratova mlađa snaha je zadužena da vodi brigu o djeci za vrijeme obroka i u vrijeme čaja. (Filan, str. 29)

Analiza: im. 1. mlada, nevesta. 2. snaha⁷⁷

Leksema *gelin* spada u kategoriju leksema koje označavaju porodičnu/ društvenu ulogu osobe unutar zajednice, te prema tome sasvim jasno izražava prirodni rod (ženski rod). Kao što vidimo na osnovu prijevoda kod Đinđić, ova leksema označava dvije bliskoznačne uloge – *mlada* i *snaha*, a isto tumačenje nalazimo i u TDK:

1. *isim* Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın.

2. *isim* Aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın.⁷⁸

Ova leksema ima svoj antonim muškog roda: *damat: im.pers.* 1. mladoženja, ženik. 2. zet.⁷⁹

I ova leksema podrazumijeva dvije bliske porodične uloge – *mladoženja* i *zet*:

1. *isim* Evlenmekte olan bir erkeğe, evlenme töreni sırasında verilen ad, güveyi.

2. *isim* Bir kızın ailesinden olan büyüklere göre kızın kocası, güveyi:

“*Babası da beni damat adayı olarak görüyordu.*” – Mahmut Yesari⁸⁰

- **Amca**

Tanıyacaksın Süheyla, Hasan amcayla Kamran yengenin oğlu (İleri, str. 415) / *Suhejla, sjećaš li se sina amidže Hasana i strine Kjamrane* (Filan, str. 164)

Analiza: imenica koja označava prirodni rod: (*očev brat, amidža, stric*) što je svrstava među imenice muškog roda u turskom jeziku. Ova imenica ima i šire semantičko polje te se koristi

---

⁷⁷ Đinđić, str. 541

⁷⁸ <https://www.basarisiralamalari.com/damat-kelimesinin-zit-karsit-anlamlisi-tdk/>

⁷⁹ Đinđić, str. 355

⁸⁰ <https://www.basarisiralamalari.com/damat-kelimesinin-zit-karsit-anlamlisi-tdk/>

kao izraz poštovanja prilikom obraćanja i spominjanja muškarca starijeg od govornika. No, i u užem i u širem kontekstu, ova imenica je muškog roda i na taj način nam pomaže razaznati rod osobe o kojoj je riječ.

- **Yenge**

Analiza: *im.* 1. snaja (bratovljeva, ujakova ili stričeva žena) 2. *uzv. neform.* snajka (u oslovljavanju žena)⁸¹

Ono što imenica *amca* podrazumijeva za muški rod, to imenica *yenge* označava za ženski rod. Kao što vidimo iz datog prijevoda, pored prirodnog roda, ova imenica ima i širu društvenu upotrebu, ali se uvijek neminovno odnosi na ženski rod. Ovakvo oslovljavanje, pored svoje pragmatičke svrhe, pomaže u rasvjetljavanju roda, a ovo je vrlo dobar primjer, budući da vlastito ime *Kamran* nije toliko često prisutno i može se odnositi i na muškarca i na ženu. U ovom primjeru je riječ o ženskoj osobi (što iščitavamo iz lekseme *yenge*), ali u čuvenom turskom romanu *Çalikuşu*, glavni muški junak nosi upravo ovo ime (uporediti sa *Kamran* iz *Çalikuşu*).

- **Kuzen**

Amcası arabacının yanına oturacaktı oturmasına ya, şişman yengesi ve iki kuzeni ... (Kavukçu, str. 26)

Amidža će sjesti kraj kočijaša, njegovo mjesto na kolima je sigurno. A punačka amidžinica i dvoje rođaka....(Filan, Teferič i druge priče, str.11)

Analiza: *isim, Fransızca cousin.* Erkek yeğen. ⁸² *im.fr.* bratanac, sestrić, rođak⁸³

Kao što vidimo iz ponuđenih definicija, imenica *kuzen* po svome značenju podrazumijeva isključivo muški rod. Ovakva imenica je primjer gramatičkog roda u turskom jeziku, a njen oblik u ženskom rodu glasi: *kuzin*:

isim, Fransızca cousine. Kız yeğen.⁸⁴

---

⁸¹ Đinđić, str. 1452

⁸² <https://sozluk.gov.tr/>

⁸³ Đinđić, str. 893

⁸⁴ <https://sozluk.gov.tr/>

Međutim, iako turski jezik ima posuđenicu iz francuskog jezika za imenicu *rođak* i u muškom i u ženskom rodu, zanimljivo je da ženski oblik ove imenice (*kuzin*) nije zaživio u svakodnevnom govoru, pa je gotovo nemoguće naći primjer njegove upotrebe. Zapravo, u savremenom turskom jeziku sve češće je moguće primijetiti kako se muški oblik *kuzen* koristi i za ženske osobe, a najbolji primjer savremene upotrebe jezika su nam televizijske serije. Pa tako, u popularnoj turskoj seriji za mlade *Bay Yanlış* (Gospodin Pogrešni) koja se emitovala tokom 2020. godine, u prvoj epizodi imamo primjer upotrebe imenice *kuzen* za ženski rod:

U ovoj sceni⁸⁵, muškarac po imenu *Levent* želi upoznati djevojku po imenu *Ezgi* sa muškarcem po imenu *Serdar*, te pri predstavljanju *Ezgi* kaže: *Ezgi de Cansu'nun kuzeni. / Ezgi je Džansuina rodica.*

- **Teyze kızları**

Teyze kızları ağaç dalına salıncak kurmuştu. (Kavukçu, str. 18) / *Rodice su napravile ljuljačku na stablu.* (Filan, *Teferič i druge priče*, str.13)

Analiza: Ovaj primjer nam pokazuje da iako upotreba imenice *kuzin* koja sadrži gramatički ženski rod nije zaživjela u svakodnevnoj upotrebi u turskom jeziku, govornici turskog jezika imaju razvijen način izražavanja roda leksičkim putem koji im omogućava da izraze i ženski rod za imenicu rođak tj. *rođaka/rodica*. Izražavanje rodbinskih veza leksičkim putem je precizniji način izražavanja roda od francuske posuđenice *kuzen*, budući da precizira na koji način postoji rodbinska povezanost između govornika i osobe koja je u krvnom srodstvu sa njom. Konkretno, u gore navedenom primjeru, imamo spoj dviju leksema koje stoje u drugoj genitivnoj vezi koja označava kategoričnost:

imenica *teyze* (*tetka sa majčine strane*) i imenica *kız* sa sufiksom za množinu *-lar* i prisvojnim sufiksom za treće lice jednine *-ı* (iz kojeg iščitavamo II genitivnu vezu). Iz ovog spoja proizilazi nova leksema *teyze kızları* koja bi u doslovnom prijevodu glasila: *tetkine kćeri* ili još preciznije *kćerke tetke po majci*. Bitno je napomenuti da ovakav način izražavanja roda za osobe koje su u rodbinskoj vezi nije ograničen samo na ženski rod. Korištenjem leksema muškog roda kao drugi član genitivne veze dobivamo nove lekseme u značenju *rođak* (po daidži, amidži, tetki itd.), odnosno, *dayı oğlu*, *amca oğlu*,

---

⁸⁵ Bay Yanlış, 1. Bölüm, 01:45:26, dostupno na: [Bay Yanlış 1. Bölüm - YouTube](#)

hala oğlu. Ipak, u svakodnevnoj upotrebi, ove lekseme će većinom biti zamijenjene francuskom posuđenicom općenitijeg značenja *kuzen*, osim u slučajevima kad se želi naglasiti rodbinska povezanost.

***

Zbog važnosti porodičnih veza u turskom društvu, u turskom jeziku postoji mnoštvo termina kojima se označavaju različite porodične uloge. Turski jezik je u velikoj mjeri sačuvao kognatski (ili horizontalni) model koji u obitelji naglašava obje linije srodstva – i po ocu i po majci ... Upravo zbog toga Turci imaju zasebne nazive za djeda, baku i tetke, stričeve i ujake, koji se mogu prikazati na sljedeći način (u uglatim je zagradama dodatni kriterij): djed [+otac] / djed [+majka], tetka [+otac] / tetka [+majka], brat [+otac] /brat [+majka], tj. otac-majka-brat-sestra [+ očeva strana] / otac-majka-brat-sestra [+ majčina strana].⁸⁶ U kontekstu izražavanja roda, ovakvo bogatstvo leksema za porodične uloge znatno olakšava govornicima sporazumijevanje i raspoznavanje između muškog i ženskog roda.

Pored toga, kao što smo ukratko spomenuli, mnogi termini koji po svom osnovnom značenju označavaju porodične uloge, istovremeno se koriste u širem društvenom kontekstu (*abla, teyze, amca, abi*), te se na taj način pokazuju kao bitan faktor manifestacije roda u turskom jeziku. Za kraj ovog poglavlja, navest ćemo jednu rečenicu koja dosljedno ilustruje brojnost termina za porodične uloge i način na koji putem njih rod biva automatski izražen:

Annesi, halası, yengesi, teyzeleri kilim ve şiltelerden bir açikhava evi kurmaya çalışırken, dayısı ile eniştesi de küçük amcasına yardım edip şporet'i düz, uygun bir yere yerleştirdiler. (Kavukçu, str. 17)

Njegova majka, tetke i amidžinica širile su prostirke i postavljale jastuke za sjedenje praveći im kuću na otvorenom. Daidža i tetak pomagali su amidži da šporet postavi na pogodno, ravno tlo. (Filan, *Teferič i druge priče...* str.12)

---

⁸⁶ Čaušević, *O rodbinskom nazivlju u turskom i hrvatskom jeziku*, str. 40

Analiza:

1. Imenice koje po svom značenju podrazumijevaju ženski rod i mogu se odnositi samo na ženske osobe, te se putem njih izražava ženski rod:

- **Anne** – majka (već obrađeno)
- **Hala** – tetka (sa očeve strane)
- **Teyze** – tetka (s majčine strane; također ima širu društvenu upotrebu); (već obrađeno)
- **Yenge** – bratovljeva, ujakova ili stričeva žena i neformalni način u oslovljavanju žena⁸⁷

2. Imenice koje po svom značenju podrazumijevaju muški rod i mogu se odnositi samo na muške osobe, te se putem njih izražava muški rod:

- **Dayı** – daidža, ujak
- **Amca** – amidža, stric (također ima širu društvenu upotrebu)
- **Enişte** – zet, sestrin suprug ili suprug neke druge bliske rođake⁸⁸

4. Termini oslovljavanja i honorifici

Poslije leksema za označavanje porodičnih uloga, termini oslovljavanja i honorifici su najučestalji primjeri leksičkog roda u turskom jeziku,⁸⁹ a sličnu konstataciju pravi i Čaušević: „Leksičko-sintaktički način izražavanja roda vrši se i imenicama koje označavaju socijalni status: *bey* 'gospodin, *beyefendi* 'gospodin, vrlo štovani gospodin', *hanım* 'gospođa', *hanımefendi* 'gospođa, vrlo štovana gospođa', *efendi*' (arh.) gospodin' (dolaze iza imenice) i *bay* 'gospodin', *bayan* 'gospođa, gospođica' (dolaze ispred imenice), npr. *avukat hanım* 'gospođa advokat', *doktor bey* 'gospodin doktor', *bayan doktor* 'gospođa doktorica' i dr.“⁹⁰ Pored toga, načini adresiranja nude uvid u rodne identitete i društvene odnose unutar jednog društva.⁹¹ Ovdje ćemo analizirati nekoliko primjera koji nam pokazuju kako govornici turskog jezika uz pomoć termina za oslovljavanje izražavaju rod i izbjegavaju rodnu neodređenost i nejasnoće.

---

⁸⁷ Đinđić, str.1452

⁸⁸ Đinđić, str.471

⁸⁹ Braun, *The communication of gender in Turkish*, str. 285

⁹⁰ Čaušević, E. 1996. *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Sveučilišna naklada. str.61 Dalje u tekstu:

Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, str. 61

⁹¹ Meyerhoff, M., Holmes, J. ur. *The handbook of language and gender...* str. 69

- **Efendi**

...*terzi Vortik efendi...* (Taner, str. 97) /... *gospodin Vortik,krojač...* (Filan, str. 92)

Analiza: *grč.* **I. im.** **1.** gospodin **2.** gospodar, gazda. **3.** suprug; *isp.* koca **4.** *zast.* zvanje učenih ljudi koje je dolazilo nakon ličnog imena. **5.** reč kojom se titulišu muška lica.⁹²

Kao što vidimo, imenica *efendi* ima nekoliko značenja koji su po svojoj semantici usko povezani, a ono što im je zajedničko jeste da po svojoj funkciji označavaju određenu titulu, a koja se obavezno odnosi na mušku osobu. Na taj način, imenica *efendi* pokazuje se kao rodno markiran honorifik kojim se izražava muški rod. Ovaj primjer je posebno indikativan u pogledu mogućnosti imenice *efendi* da izrazi rod. Naime, imenica *efendi* dolazi nakon vlastitog imena, te je vrlo često samo vlastito ime pokazatelj roda, npr: *Mehmed efendi*. Međutim, u ovom primjeru pred nama stoji ime stranog porijekla: *Vortik*, te se stoga jedan govornik turskog jezika ne može osloniti na vlastito ime kako bi saznao rod osobe o kojoj je riječ, a niti se može osloniti na zanimanje, budući da posao krojača u turskom društvu obavljaju i muškarci i žene (kao što ćemo vidjeti u primjeru malo ispod). Dakle, upravo je imenica *efendi* ta koja razriješava dilemu da se radi o muškom rodu.

... *köşede oturan küçük efendi araya girdi...*(Güntekin, str. 163) / ... *umiješao se mladi gospodin koji je sjedio u čošku..*

Analiza: U ovom primjeru honorifik *efendi* stoji samostalno i kao takav služi kao indikator muškog roda.

- **Beyefendi; Hanımeffendi**

O halde, yalnız bir saat beyefendi, dedim... Hanımeffendi kızım, geçenlerde size karşı bir terbiyesizlik ettim. (Güntekin, str. 201)

Analiza: Primjeri koji pokazuju kako se leksema *efendi* koja kad samostalno stoji označava muškarca, može koristiti zajedno sa honorifikom *bey* za muški rod, odnosno *hanım* za ženski rod. Ovdje je posebno zanimljivo primijetiti mogućnost spajanja imenice *efendi* (koja podrazumijeva semantiku muškog roda), sa imenicom ženskog roda *hanım*. Ovakav potencijal imenice *efendi* nagovještava njenu semantičku širinu koja je dovodi na marginalnu poziciju

---

⁹² Đinđić... str. 448

između lekseme koja je rodno indikativna za muški rod s jedne strane, i s druge strane, lekseme koja je rodno neutralna i može se, u određenim kontekstima, odnositi i na ženski rod:

im. ... **4.** u obraćanju licu oba pola: *gospođo, gospođice, gospodine*: Baška bir arzunuz var mı, efendim?⁹³

Pa ipak, konteksti u kojima leksema *efendi* može biti rodno neutralna i odnositi se i na ženski rod su uveliko reducirani i podrazumijevaju prethodno znanje govornika da je osoba kojoj se obraća ili o kojoj govori ženskog spola. Zbog toga, opredjeljujemo se da imenicu *efendi* svrstamo kao imenicu koja je markirana muškim rodom.

- **Bey**

Uzun boylu, irice yapılı bir bey gazete okuyordu. (Güntekin, str. 171)

Analiza: im. **1.** gospodin. **2.** suprug, muž. **3.** reč kojom se iz poštovanja titulišu muška lica, gospodin: *Doktor bey. Gospodin doktor. Damat bey. Gospodin zet.*⁹⁴

Imenica *bey* je još jedan od načina adresiranja muških osoba u turskom jeziku, a koji se primarno koristi kao izraz poštovanja, no, u pogledu izražavanja roda, pokazuje se kao leksema koja osobu kojoj se govornik obraća ili o kojoj govori kategoriše kao pripadnika muškog roda.

- **Hanım**

Gayet geniş ve temiz kalpli, güler yüzlü bir hanımdır. (Esendal, str. 189) / *To je žena širokog i čistog srca i uvijek nasmijana.* (Filan, str. 29)

Analiza:*prid.* 1. gospođa, gospođica, hanuma. 2. žena, supruga 3. gazdarica, domaćica⁹⁵

Leksema koja obuhvata nekoliko bliskoznačnih riječi, kojima je zajednička poveznica da označavaju osobu ženskog roda, pa prema tome govorimo o leksemi koja je rodno markirana. Po svom značenju je u velikoj mjeri podudarna sa leksemom *kadın* i u savremenom jeziku je sve više potiskuje kada ona označava društveni status u značenju „gospođa“.

---

⁹³ Đinđić, str. 448

⁹⁴ Ibid, str. 207

⁹⁵ Ibid, str. 608

- **Matmazel**

... *sabahtan beri çalışan terzi matmazel...* (Güntekin, str. 130) / ... *gospođica krojačica koja radi još od rane zore...*

Analiza: matmazel: im.fr. gospođica.⁹⁶ Primjer kako se francuska posuđenica sa funkcijom honorifika za ženska lica koristi kao način izražavanja ženskog roda. (uporediti sa: *terzi Vortik efendi*)

- **Madam**

Piyanonun tuşlarında, tuşlara martı yeğniligyle bir konup bir kalkan Madam Suslova'nın yaşlı, yorgun parmaklarında... (Gürsel, str. 15)

Nema više nota koje su se dizale sa dirki klavira ispod starih umornih prstiju Madam Suslove.... (Filan, str. 17)

Analiza: fr. madame: a. 1. Fransa'da evli kadınlara verilen san, madama. 2. Türkiye'de Müslüman olmayan evli kadın, madama.⁹⁷

madam *im.fr.* 1. madam, gospođa 2. naziv za oslovljavanje nemuslimanskih udatih žena⁹⁸

Primjer honorifika stranog porijekla koji je u turskom jeziku zadržao svoju izvornu semantiku (označava neudatu ženu), te je na to osnovno značenje u turskom društvu poprimio još jedno dodatno obilježje kulturološkog karaktera: odnosi se na žene koje nisu muslimanke (što je sasvim razumljivo, budući da je ovo termin francuskog porijekla). Gledano iz perspektive roda, bitno je primijetiti da se i ova imenica pokazuje kao jedan od načina izražavanja roda – budući da može stajati kada se obraća ili spominje žena. Ovaj termin, pored izvorne semantike, zadržao je i izvornu upotrebu, te se osoba oslovljava kao u kulturi kojoj ona pripada – upotrebljava se prije prezimena osobe ženskog roda, a ne vlastitog imena (ime *Madam Suslove* je *Anuška*). U takvom kontekstu, ovaj honorifik se pokazuje kao jedini indikator roda, budući da prezimena (za razliku od vlastitih imena) nisu rodno obilježena (odnose se na oba roda).

---

⁹⁶ Đinđić, str. 942

⁹⁷ <https://kelimeler.gen.tr/madam-nedir-ne-demek-213496>

⁹⁸ Đinđić str. 922

5. Zanimanja

Lekseme koje ne posjeduju prirodni rod i koje su u tom pogledu rodno neutralne, u svakodnevnoj upotrebi ipak mogu biti rodno indikativne budući da termini iz rodno-specifičnih domena imaju tendenciju da razviju rodnu pristrasnost u svojoj semantici.⁹⁹ U tom smislu, zanimanja se pokazuju kao dobar primjer za asocijativni rod (o kojem ćemo nešto više reći poslije), budući da zanimanja vrlo često stvaraju rodno indikativno konotacijsko polje. Na primjer, riječ *hemşire* (medicinska sestra) asociira na žene, a riječ *futbolcu* (fudbaler) na muškarce. Zbog toga, kada se ove riječi upotrebljavaju, nije potrebno koristiti leksičku odrednicu roda.¹⁰⁰

- **Hoca**

... *çocuklar ot biçen bir köy hocasını çağırılar.* (Esendal, str. 194) / *Djeca zovnu seoskog hodžu koji je u taj mah kosio travu.* (Filan, str. 36)

Analiza: *im. pers.* 1. relig. hodža. 2. učitelj, nastavnik, profesor¹⁰¹

Kao što vidimo iz rječnika, leksema *hoca* ima dva vrlo bliska značenja. Oba značenja podrazumijevaju učenu osobu sa jednom vrlo bitnom razlikom; u prvom slučaju riječ je o vjerski obrazovanom čovjeku, vjerskom službeniku kod muslimana. Imajući ovu bitnu razliku na umu, i poznajući vjerski kontekst kojoj leksema *hoca* pripada, jasno nam je da ona u svom osnovnom značenju može označavati samo osobu muškog roda, budući da po vjerskim pravilima ovu dužnost može obnašati samo muškarac. Dakle, kada leksema *hoca* označava *hodžu* (vjerskog službenika, a ne učitelja) kao u ovom primjeru, onda je ona posve sigurno rodno markirana. U slučaju kada označava učitelja ili profesora onda može biti i muškog i ženskog roda i tad će kontekst imati presudnu ulogu u određivanju roda:

- *Piyano hocanız mıydı? diye sordum.* (Gürsel, str. 23) / *Je li on bio Vaš učitelj klavira?* (Filan, str. 202)

Analiza: Riječ *hoca* (u značenju učitelja, a ne vjerskog službenika), može označavati i muški i ženski rod. Stoga možemo reći da je riječ o rodno neutralnoj imenici, a ovakva pojava nije isključivo svojstvena turskom jeziku, prisutna je primjerice i u engleskom jeziku (teacher): *He*

---

⁹⁹ Braun, *The communication of gender in Turkish*, str. 288

¹⁰⁰ *Türkçede Cinsiyet Görünümleri...* str. 154

¹⁰¹ Đinđić, str. 644

is a teacher./ She is a teacher. Za razliku od turskog i engleskog jezika, bosanski jezik ima mogućnost da kroz sufikse izrazi rod: *učitelj/učiteljica*.

Kada je riječ o rodno neutralnim imenicama, odnosno imenicama koje mogu označavati oba roda, presudnu ulogu u odgonetanju roda ima kontekst. U ovom konkretnom primjeru, tekst koji dolazi poslije ove riječi nam ukazuje da je ovdje zasigurno riječ o muškom rodu:

Tekst poslije: ... *O'da Rus'tu, bir kont.* (Gürsel, str. 23) /... *I on je bio Rus, bio je **prof.*** (Filan, str. 202)

Ovdje nam posuđenica iz francuskog jezika, imenica *kont* koja je honorifik za oslovljavanje muškaraca plemićkog porijekla potvrđuje da je riječ o muškom rodu: *kont im.fr.ist. conte, prof.*¹⁰²

Pored kontekstualnog razjašnjavanja roda u slučaju imenice *hoca*, moguća je i upotreba leksičkog roda sa odgovarajućom rodno indikativnom leksemom (*erkek, kadın*), i tada nastaju dvosložne lekseme:

Erkek hocalar derenin karşı tarafındaki bir ağaçlığa çekilmişlerdi. (Güntekin, str. 328)

Kadın hocalar bir bahane ile Yusuf Efendi'yi erkeklerden ayırmışlardı. (Güntekin, str. 330)

Ili: 24 Kasım Öğretmenler Günü için ***erkek ve kadın öğretmenlere hediye fikirlerini araştıranlar için hediye fikirlerini derledik!***¹⁰³

Analiza: Leksema *öğretmen* je sama po sebi rodno neutralna i može se odnositi i na muški i na ženski rod. Ali, kada kontekst zahtijeva da naglasimo rod, potrebno je navesti oznake za rod koje će biti u formi leksema sa prirodnim rodom *erkek* i *kadın*. U posljednjem primjeru, potrebno je navesti rodne odrednice budući da odabir poklona ovisi o spolu učitelja.

- **Hocanın/ Hocahanım**

*Hayrola Naim **hocanın**?* (Güntekin, str. 164) / *Šta je bilo, učiteljice Naima?*

Zanimljiv primjer koji pokazuje imenicu *hoca* u ženskom obliku. Iako djeluje kao gramatički rod, riječ je o leksičkom rodu, budući da se oznaka za ženski rod ovdje očituje kroz skraćeni

---

¹⁰² Đinđić, str. 855

¹⁰³ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ogretmenler-gunu-hediyesi-ne-olabilir-ogretmenler-gunu-hediyesi-kadin-erkek-6647793>, 24.11.2021.

oblik lekseme *hanım*, a ne od zasebnog sufiksa za ženski rod. Ova leksema je zapravo skraćeni oblik od složenice *hocahanım*:

Eski hocahanımlardan biri gayet güzel mevlit okur... (Güntekin, str. 248) /Jedna od starih učiteljica lijepo uči mevlud...

Zanimljivo je mišljenje Braun (2000a: 53), koja u konstrukciji kao što je *hocanı*, prepoznaje prisustvo sufiksa za ženski rod *-anı* koji je izveden od imenice *hanım*: *hocanı*, *müdiranı*, *hemşiranı*. Prema njenom mišljenju ovaj sufiks može se smatrati primjerom gramatikalizacije, imajući u vidu da je transformacija leksičkih elemenata u gramatičke univerzalan fenomen u jeziku. Svoje mišljenje temelji na primjeru kao što je *beg emesi > begüm* koji pokazuje da se riječi koje se koriste za oslovljavanje žena na turskom jeziku vremenom troše i dobivaju funkciju gramatičkog elementa.¹⁰⁴

- **Aşçı**

... bir başka gün ocak bacasından taş atıp aşçıyı korkutmak... (Güntekin, str. 23)

Analiza: Imenica *kuhar* koja se primarno odnosi na muški rod ali se može upotrijebiti i kada je riječ o ženskoj osobi, ukoliko to kontekst dozvoljava, odnosno, ako je iz konteksta unaprijed jasno da je riječ o ženi. (Bitno je napomenuti da je i u bosanskom jeziku muški rod u ovom kontekstu generički, pa je stoga moguće reći: *Ona je kuhar.*) Kada je potrebno naglasiti da je u pitanju *kuharica*, a ne *kuhar*, govornici turskog jezika će posegnuti za leksemom *aşçı kadın*.

- **Sütnine**

... sütninelik etmiş bir muhacir kadın... (Güntekin, str. 151) / ... jedna žena izbjeglica koja je dadilja

Analiza: U ovom primjeru u pogledu izražavanja roda, pored leksičkog roda izraženog kroz dvosložnu leksemu *muhacir kadın*, zanimljiva nam je i imenica *sütninelik*. *Sütnine* je imenica koja znači *dadilja*, a to je zanimanje kojim se pretežno bave žene (i danas, a posebno u prošlosti i konkretno, historijskom periodu u kojem je smještena radnja romana). Zanimanja poput ovoga, koja su izražajno karakteristična bilo za žene ili muškarce vrlo često mogu poslužiti kao

---

¹⁰⁴ *Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağırşumsal Zihniyet*, str. 151

indikator roda. Primjerice, sve i da u ovoj rečenici umjesto rodno markirane lekseme *muhacir kadın* stoji imenica *muhacir* kojom se izražava muški rod i koja ujedno služi kao generički pojam za oba roda, prisustvo ovog zanimanja u opisu bi pomoglo korisnicima turskog jezika da zaključe da je riječ o ženskom rodu.

- **Ebe**

... *köyün ebesi Nazife Molla...* (Güntekin, str. 247)

Analiza: *Babica*. Posao babice je posao koji obavljaju žene, pa nam ovakva leksema može biti dovoljna za izražavanje roda. I iz prevodnog ekvivalenta u našem jeziku (*babica*) vidimo da je riječ o ženskom zanimanju, iako bosanski jezik, gramatički gledano, posjeduje mogućnost proizvodnja mocijskog parnjaka muškog roda za ovu imenicu, to semantički gledano nije moguće.

- **Arabacı**

Amcası arabacının yanına oturacaktı oturmasına ya, şişman yengesi ve iki kuzeni ... (Kavukçu, str. 26)

Amidža će sjesti kraj kočijaša, njegovo mjesto na kolima je sigurno. A punačka amidžinica i dvoje rođaka.... (Filan, *Teferić i druge priče*, str.11)

Analiza: Još jedan primjer kako zanimanje može poslužiti kao način izražavanja roda. Posao *kočijaša* je muško zanimanje, kako u turskom društvu tako i u bosanskom, a ova društvena praksa se odražava i u jeziku: semantika lekseme za ovo zanimanje obuhvata samo muški rod, te će je govornici, kako turskog, tako i bosanskog jezika percipirati kao indikativnu za označavanje muškog roda, posebice u datom historijskom kontekstu kada su zanimanja striktno bila rodno podjeljena, ali i danas, u doba fluidnosti rodnih uloga u društvenoj sferi, vidjeti ženu u funkciji kočijaša se smatra neobičnom pojavom. Stoga će ženski rod ovog zanimanja biti stilski markiran u turskom jeziku (ako bi eventualno postojala potreba za izražavanjem ženskog roda ovdje): *kadın arabacı*. Ako posmatramo bosanski jezik, primijetit ćemo sličnu situaciju – sama leksema *kočijaš* je muškog roda i posjeduje gramatički potencijal za produciranje mocijskog para u ženskom rodu (*kočijašica*), više je vjerovatno da bi se govornici bosanskog jezika opredjelili za stilski markiran ženski rod: *žena kočijaš*.

- **Hostes**

*Pilot ve hosteslere 'güzel günlere dönüş bileti'*¹⁰⁵

Hostes: *İngilizce hostess* 1. isim Taşıtlarda, özellikle uçaklarda yolcu ağırlayan bayan.¹⁰⁶

Analiza: Imenica *hostes* posuđenica je iz engleskog jezika (engl. *hostess*). To je imenica ženskog roda što zaključujemo na osnovu sufiksa za tvorbu ženskog roda u engleskom jeziku *-ess*, a muški oblik ove imenice glasi *host*. U engleskom jeziku, primarno značenje ovih imenica je *domaćin, domaćica*, a u turskom jeziku, imenica *hostes* označava *stjuardesu*. Budući da je riječ o zanimanju kojeg pretežno obavljaju žene, ova imenica je u turskom jeziku zadržala semantiku ženskog roda koju gramatički posjeduje u svom izvornom jeziku. Međutim, sa sve većom pojavom muškaraca koji također obavljaju posao stjuarda, nametnulo se pitanje kako označiti muški rod ove imenice. No, ovo pitanje je nešto kompleksnije prirode i nametnulo se i u drugim jezicima, prvenstveno engleskom. Naime, tragalo se za terminom koji će biti prikladniji i vjerodostojnije oslikati prirodu ovog posla, pa je tako u engleskom jeziku skovan termin *flight attendant*, a po istom uzoru je u turskom jeziku nastao termin *kabin memuru/ kabin amiri*. Ovi termini su rodno neutralni i polahko potiskuju upotrebu imenice *hostes* u turskom jeziku (što je samo još jedan pokazatelj kako jezik vjerno prati i odražava promjene u društvu: kako je ovo zanimanje postalo učestalije i među muškarcima, tako je i skovan termin koji će podrazumijevati i muški i ženski rod.) Ipak, u kontekstima kada je potrebno naglastiti rod, turski jezik će to učiniti leksičkim putem:

*Sivil havacılık tarihinin ilk erkek kabin memuru, İngiliz Jack Sanderson'dur.*¹⁰⁷

*THY 700 kadın kabin memuru alacak!*¹⁰⁸

- **Pilot**

Imenica *pilot* je posuđenica iz francuskog jezika i ova leksema se odnosi na muški rod (budući da je riječ o zanimanju kojeg pretežno obavljaju muškarci). Ova posuđenica je u istom obliku prisutna i u bosanskom jeziku gdje također označava muški rod. Međutim, s pojavom žena pilota, pojavila se potreba za adekvatnim terminom koji će izraziti da je osoba koja upravlja

---

¹⁰⁵ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/pilot-ve-hosteslere-guzel-gunlere-donus-bileti-41781646>, 7.4.2021.

¹⁰⁶ <https://sozluk.gov.tr/>

¹⁰⁷ <https://www.friendz10.com/sosyal-hayat/ilk-erkek-kabin-memuru-7141>, 17.12.2021.

¹⁰⁸ <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/thy-700-kadin-kabin-memuru-alacak/1605016>, 7.10.2020.

avionom žena. Pa tako, u bosanskom jeziku smo gramatičkim putem dobili novu imenicu *pilotkinja*, a u turskom jeziku smo kroz leksički rod dobili imenicu *kadın pilot*:

*THY, kadın pilot sayısında 211 ile tarihi rekor kırdı.*¹⁰⁹

6. Skriveni rod i Asocijativni rod: ostale rodno indikativne lekseme

❖ Skriveni rod

Skriveni rod je kontekstualni način izražavanja roda. Činjenica je da riječi koje ne izražavaju prirodni rod postaju rodno indikativne u određenim kontekstima. Skriveni rod također spada u leksički rod, međutim, kategorija roda u riječima skrivenog roda je kontekstualno uslovljena.¹¹⁰

Skriveni rod prisutan je u većini jezika, pa tako i u turskom, a najčešće podrazumijeva pripisivanje muškog roda imenicama općeg značenja. Primjerice, riječi kao što su *çocuk, genç, kişi, birisi* u turskom jeziku izražavaju “skriveni” muški rod¹¹¹, a ovdje ćemo analizirati lekseme koje su po svojoj formi rodno neutralne, a po svojoj semantici rodno indikativne buduće da sadrže skriveni (muški) rod.

• Kardeş

Bir defa sokakta düşerim. Kardeşimin büyük oğlu yanımda bulunur, beni kaldırır. (Esendal, str. 188)

Jednom padnem na ulici. Sa mnom je bio bratov stariji sin, podigao me. (Filan, str. 27)

Analiza:

zajednička imenica za muški i ženski rod. Po svojoj semantici odgovara imenici *sibling* u engleskom jeziku, dok bosanski jezik nema imenicu koja bi zajednički obuhvatila imenicu *brat* i imenicu *sestra*.

1. brat; sestra.¹¹²

---

¹⁰⁹ <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/thy-kadin-pilot-sayisinda-211-ile-tarihi-rekor-kirdi-41422829>, 18.1.2020.

¹¹⁰ *Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağrışımsal Zihniyet*, str. 152

¹¹¹ *Ibid*, str. 153

¹¹² Đinđić, str. 771

Potrebno je naglasiti da turski jezik ima mogućnost da putem dvije različite lekseme izrazi imenicu muškog roda *brat*, te imenicu ženskog roda *sestra*: *erkek kardeş*, *kız kardeş*.

U turskom jeziku, vrlo često se jedna leksema sastoji od dvije leksičke jedinice. Takav je slučaj i u ovim leksemama gdje imamo imenicu *erkek* odnosno *kız* koje po svojoj semantici podrazumijevaju prirodni rod:

Erkek: im. 1. *biol.* mužjak, živo biće muškog roda 2. muškarac 3. suprug¹¹³

Kız: im. 1. žensko dete; devojčica, devojka¹¹⁴

Npr: *kız erkek bir sürü çocuk* (Esendal, str.189) / *čitava gomila djece, muške i ženske* (Filan, str. 29)

Zbog oznake prirodnog roda koje ove dvije lekseme sadrže po svojoj semantici, kada se pripoje leksemi *kardeş* kako bi zajedno tvorile leksemu *erkek kardeş*, odnosno, *kız kardeş*, one u ovu novu leksemu donose jasnu kategoriju roda: *erkek kardeş* = *brat*, *kız kardeş* = *sestra*.

No, u turskom jeziku vrlo često se leksema *kardeş* koristi samostalno (kao u navedenom primjeru). U tom slučaju, nameće se pitanje kako odrediti rod. Odgovor nalazimo u tome da u takvim slučajevima našu nedoumicu rješava kontekst u kojem se leksema *kardeş* pojavljuje. Ukoliko nam je od ranije poznato da govornik u usmenoj komunikaciji, odnosno narator u pisanom tekstu ima brata ili sestru, onda će sasvim dovoljno biti upotrijebiti leksemu *kardeş* samostalno, a da pri tome ne nastane zabuna. Osim toga, govornici jednog jezika dijele zajedničku intuiciju o prikrivenom rodu u leksemama koje ne sadrže prirodni rod, te predviđaju moguće efekte, tumačenja i očekivanja kod slušalaca. Stoga svoje iskaze konstruiraju na takav način da ne dođe do semantičkog sukoba.¹¹⁵ Primjerice, kada nam iz konteksta nije poznato da li je riječ o bratu ili sestri (kao što je slučaj sa ovom rečenicom koja se pojavljuje na samom početku priče), u tom slučaju leksema *kardeş* će se odnositi na muški rod jer je on u turskom jeziku generički.

---

¹¹³ Ibid, str. 476

¹¹⁴ Ibid, str. 834

¹¹⁵ Braun, *The communication of gender in Turkish*, str. 294

- **Çocuk**

Az gezmedi o mühendis çocukla... (İleri, str. 417) / Nije malo vremena provela s onim momkom inženjerom (Filan, str. 167, 168)

Analiza: – im. 1. dete. 2. dete do punoletstva (dečak ili devojčica) 3. mladić¹¹⁶

Zanimljiv primjer koji nam pokazuje kako jedna rodno neutralna imenica (çocuk) može u određenim kontekstima biti rodno indikativna – kada se ova imenica upotrebljava za punoljetnu osobu mlađe životne dobi, ona će uvijek podrazumijevati muški rod. U ovom primjeru, imenica *mühendis* (inženjer) nam pokazuje da je riječ o odrasloj osobi, a imenica *çocuk* (dijete) unosi kategoriju roda u ovu leksemu. Zbog toga, jedini ispravan prijevod će biti *momak inženjer/mladić inženjer*, a ne *dijete inženjer*. Kada se imenica *çocuk* upotrijebi u ovom kontekstu, njen antonim u pogledu roda bit će *kız* (djevojčica, odnosno, djevojka).

Pogledajmo i sljedeća dva primjera:

- **Kız çocuk – djevojčica**

Sonra tabii, günden güne büyüyen bir kız çocuğunu kışlada nefereler elinde terbiye etmek imkansızlığını da düşünmüş olacak. (Güntekin, str. 118)

.... vjerovatno je shvatio da se žensko dijete ne može odgajati među vojnicima.

- **Erkek çocuk**

Mektepte erkek çocuk da var mı? (Güntekin, str. 225) / Da li u školi ima i muških učenika?

Analiza:

Kao što smo već spomenuli, leksema *çocuk* može se koristiti i za muški i za ženski rod u situacijama kada nije presudno naglasiti da li je dijete muško ili žensko ili kada je spol djeteta o kojem je riječ već unaprijed poznat. Međutim, u kontekstima kada je bitno istaknuti da li je riječ o muškom ili ženskom djetetu, govornici turskog jezika će posegnuti za leksičkim rodnom, a takav je slučaj sa ovdje ponuđenim primjerima:

U prvom primjeru, bitno je naglasiti da nije uredu da jedna djevojčica odrasta u vojarni (dok bi to za dječake vjerovatno bilo poželjno u datom kontekstu) i tu imamo primjer leksičkog

---

¹¹⁶ Đinđić, str. 336

izražavanja roda: prije rodno neutralne imenice *çocuk* stavlja se leksema *kız* koja po svojoj semantici podrazumijeva prirodni ženski rod i označava žensku osobu mlađe životne dobi, te se na ovaj način tvori nova leksema *kız çocuk* sa značenjem *djevojčica*.

U drugom primjeru, imamo rodni antonim lekseme *kız çocuk*, a to je *erkek çocuk* koja nastaje tako što prije rodno neutralne imenice *çocuk* dolazi imenica prirodnog roda *erkek* (koja označava muškarca kao biološku kategoriju) i tako nastaje nova imenica *erkek çocuk*.

Ono što nam ovakvi primjeri pokazuju jeste da kada kontekst ili data okolnost zahtijeva izražavanje roda, jezik će pružiti tu mogućnost, ali na način koji je najprirodniji za taj jezik. Iako je u mnogim jezicima gramatički rod najdominantnija forma izražavanja roda, u turskom jeziku leksički rod se pokazuje kao najpogodniji način.

- **Genç**

Üçüncü gün balık adamlıktan idmanlı bir genç çıkardı. (Taner, str. 91) /*Treći dan izvadio ga je jedan mladić koji je trenirao ronjenje.* (Filan, str. 88)

Analiza: Leksema *genç* se svrstava kao pridjev (mlad). Međutim, u svakodnevnom jeziku ovaj pridjev često biva poimeničen i stoji samostalno. U takvim slučajevima, on se uvijek odnosi na muški rod i po svojoj semantici najbliži sinonim mu je imenica *delikanlı*. Samim time, pokazuje se kao riječ koja ima sposobnost izražavanja roda (muškog roda). Naravno, zadržavajući svoje osnovno značenje, ova imenice će se uvijek odnositi na mladog muškarca, momka.

Još jedan primjer poimeničenog pridjeva *genç* koji služi za izražavanje muškog roda:

Birinin mesela bir bahçe parmaklığı arasında bir komşu genciyle, masum bir çiçek alışverişi duydum mu ... (Güntekin, str. 38)

... sa nekim mladićem iz susjedstva...

Analiza: ovdje vidimo kako imenica *genç* stoji u drugoj genitivnoj vezi sa imenicom *komşu* (*komšija, susjed*), koja u svom osnovnom obliku podrazumijeva muški rod (ženski rod bio bi stilski markiran: *komşu kadın*, osim ako unaprijed iz konteksta nije definirano da je riječ o ženskoj osobi iz susjedstva).

Za ovaj poimeničeni pridjev koji označava muški rod, antonim u pogledu roda jeste gore spomenuta leksema *kız*, ali i njena nešto preciznija izvedenica *genç kız*.

- **Genç kız**

Kırılan bir genç kız kalbini ne yapsanız onarmazsınız. (Gürsel, str. 26) / *Şta god da uradite, ne možete ispraviti uvredu koju nanesete djevojačkom srcu.* (Filan, str. 205)

Ova leksema je zanimljiv primjer budući da predstavlja spoj dvije riječi: pridjev *genç*, u značenju *mlad*, i imenicu *kız* u značenju *djevojčica*, *djevojka*. Zanimljivost je u tome što riječ *kız* sama po sebi može označavati *djevojku*, ali i pored toga, turski jezik nudi leksemu *genç kız* koja također označava *djevojku*. Znajući da u jeziku ne postoje stopostotni sinonimi, svjesni smo da u postojanju ova dva bliskoznačana pojma mora postojati neka logika, ali i potreba govornika za diferencijacijom. Objašnjenje nalazimo u činjenici da je samostalna imenica *kız* šireg značenja i po svojoj semantici obuhvata svaku ženu mlađe životne dobi: od ženskog djeteta (djevojčice) do djevojke. S druge strane, semantika lekseme *genç kız* užeg je značenja, te nužno stavlja naglasak na djevojaštvo, a pridjev *genç* koji prilikom tvorbe ove lekseme dolazi uz imenicu *kız* dodatno ističe da je riječ o *mladoj ženi* i eliminiše mogućnost poimanja ove lekseme kao oznake za djevojčicu. Samim time, ova nova leksema, po svojoj semantici pokazuje se kao najizravniji antonim poimeničenog pridjeva *genç* u značenju *mladić*.

- ❖ **Asocijativni rod**

Asocijativni rod podrazumijeva socio-kulturni način prepoznavanja i diferenciranja kategorije roda. U tom pogledu sličan je leksičkom rodu, ali za razliku od leksičkog roda ne postoji biološki rod s kojim se riječi sa asocijativnim rodom izravno podudaraju. Umjesto toga, razlog zašto određena riječ označava muškarca ili ženu objašnjava se asocijativnim putem.¹¹⁷

- **Delikanlı**

...ben İstanbul'a Haliç'in kıyısında geçirdiğim delikanlı günlerime. (Gürsel, str. 17) / *Ja u Istanbul, mojim mladalačkim danima koje sam proveo na obali zaljeva Zlatni rog.* (Filan, str. 197)

---

¹¹⁷ *Türkçede Cinsiyet Görünümleri...* str. 154

Analiza: *im.* **1.** mladić, mlad čovek. **2.** (u funkciji uzvika) pri obraćanju mladom muškarcu: *Delikanlı! Buraya gel! Mladiću dođi ovamo!*¹¹⁸

Primjer lekseme koja ne podrazumijeva muški rod kao biološku kategoriju (kao npr. *erkek*), ali koja po svojoj semantici obuhvata samo muški rod. Bitno je istaći da pored toga što ova imenica služi kao jedan od način izražavanja roda u turskom jeziku (muškog roda), ona se zbog svoje semantike odnosi samo na muškarce mlađe životne dobi, te je zbog toga najbliža našoj imenici *mladić*.

- **Herif**

... *içlerinde torun çocuğu bile var. Yarısından fazlası erkek. Bence erkeklerin umumi adı 'herifler', kızların 'küçük hanım'...* (Esendal, str. 189)

Analiza: Ovo je zanimljiv primjer, budući da leksema *herif* ne označava prirodni rod, ali po svojoj semantici obuhvata muški rod, tako da se svrstava u rodno markirane lekseme. U tursko-turskom rječniku ova leksema se opisuje leksemom *adam*, a i Đinđić¹¹⁹ nudi ovakvo poređenje: *neform.* čovek; isp. adam.

- **Peri kızı**

İncila abla, geçmiş zamanlardan kalma bir peri kızı gibiydi.(İleri, str. 412) / *Abla Indžila bila je kao vila iz davnih vremena.* (Filan, str.161.)

Analiza: *peri* - duševni diši varlık¹²⁰

Kao što vidimo, imenica *peri* sama po sebi nosi značenje „vila“, „čarobnica“, te se svrstava među imenice koje su po svojoj semantici rodno markirane. Nadalje, *peri*, kao rodno markirana imenica ima funkciju atributa imenici *kız* koja označava prirodni ženski rod.

***

U turskom jeziku postoje riječi koje se semantički gledano koriste samo za muškarce ili samo za žene ili se pak odnose na muževnost ili ženstvenost. Pročešljavajući rječnik turskog jezika (TDK, 2005), autori članka *Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri* kategorisali su

---

¹¹⁸ Đinđić, str. 370

¹¹⁹ str.632

¹²⁰ Türkhan et. al. 2003. *Türkçe İlköğretim Sözlüğü*. Istanbul: Fono Açıköğretim Kurumu. Str.331
Dalje u tekstu: *Türkçe İlköğretim S özlüğü...*

te riječi kao muške i ženske – ne u gramatičkom smislu, već u semantičkom, te su ih nazvali pojmovima *erilimsi* i *dişilimsi* (muške i ženske riječi).¹²¹ U tu skupinu većinom spadaju imenice i pridjevi. Imenice sa leksičko-semantičkom oznakom roda pretežno označavaju prirodni rod, a pridjevi se odnose na fizičke karakteristike muškaraca i žena npr. za muškarce: *pirasa bıyıklı, pos bıyıklı, sakallı, sakalsız* itd.; za žene: *ahu gözlü, ahu parçası, servi boylu* itd.¹²². Ovakva rodna semantika pridjeva je specifična za turski jezik, a ovdje ćemo analizirati dva primjera kako bismo vidjeli kako rodno indikativni pridjevi mogu poslužiti i kao presudan način kategorizacije roda.

- **Yakışıklı**

Nuhbe hanımlara annemle benden başka misafir gelmezken, ilk yaz öğleden sonrasında, genç ve yakışıklı bir adam ... (İleri, str. 414)

Iako porodici gospođe Nuhbe nisu dolazili drugi gosti osim majke i mene, s prva ljeta, jednog poslijepodneva neki mlad i naočit muškarac ...(Filan, str. 163)

Analiza: güzel erkek¹²³

Kao što smo već spomenuli, imenica *adam* označava muški rod pa nam u ovom kontekstu razjašnjava da se imenica *misafir* koja može biti i muškog i ženskog roda, odnosi na muškarca. No, pored imenice *adam*, još jedna riječ u ovoj rečenici nam pomaže nagovijestiti da je riječ o muškom rodu, a to je pridjev *yakışıklı*. Kada bi u ovoj rečenici umjesto imenice muškog roda *adam*, stajala neodređena zamjenica *biri*: *genç ve yakışıklı biri*, pridjev *yakışıklı* bi nas naveo na zaključak da se radi o osobi muškog roda, budući da je to atribut koji se pripisuje muškarcu, a ne ženi (dok se pridjev *güzel* koristi kao atribut za izražavanje ženske ljepote).

- **Güzel**

... oldu size tipik Gürcü güzeli (Taner, str. 86) / *... eto vam tipične Gruzijke* (Filan, str.84)

Analiza: Gramatički gledano, riječ *güzel* zanimljiva je jer može biti i pridjev i imenica:

---

¹²¹ *Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri*, str. 93, 94

¹²² *Ibid*, str.94

¹²³ *Türkçe İlköğretim sözlüğü*, str. 432

I.prid. 1.lep. – **kız** lepa devojka. – **çiçek** lep cvet... **II im.** lepa žena ili devojka. **2.** mis, kraljica lepote.¹²⁴

Gledano iz perspektive roda, ova riječ nam je značajna i kao imenica, i kao pridjev (kada opisuje ljudsko biće), budući da je u oba slučaja rodno indikativna – kao pridjev može opisivati samo osobu ženskog roda (*güzel kadın*, ali ne i *güzel erkek*), i kao imenica, može se odnositi samo na ženski rod. U tom smislu, ova riječ se svrstava kao rodno markirana i tako pruža mogućnost da se kroz njenu upotrebu izrazi ženski rod. U primjeru koji nudimo ovdje, vidimo riječ *güzel* u njenoj poimeničenoj formi, a služi kao sinonim za riječ *kadın* koja po svojoj semantici podrazumijeva prirodni rod. Nasuprot pridjeva *güzel* koji nagoviještava ženski rod, imamo primjer pridjeva *yakışıklı* čija upotreba je ograničena na muški rod.

Leksički rod: Dvosložne lekseme tvorene pomoću leksema prirodnog roda (*kadın, hanım, kız, adam, erkek*)

Leksema je najmanji element leksičkog sistema u jeziku. Ona je samostalan jezički znak što podrazumijeva da ima svoje značenje. Lekseme imaju različit obim. Najčešće je jedna leksema podudarna sa jednom riječju, ali to nije pravilo. Ponekada je leksema ostvarena u grupi riječi, pa čak i u cijeloj rečenici. Takve vrste leksema se nazivaju višesložnima. Leksemu određuje značenje, a svojom formom ona može biti jednosložna ili višesložna.¹²⁵ Izražavanje roda u turskom jeziku često se vrši putem višesložnih leksema od kojih je jedna rodno markirana i kao takva nosi tvorbenu značenje roda, odnosno, ona svojim značenjem određenu leksemu svrstava u određenu kategoriju roda. U višesložnim leksemama koje sadrže oznaku roda u turskom jeziku, kategoriju roda najčešće unose imenice koje podrazumijevaju biološke odrednice: *kadın/hanım, kız, erkek, adam*. Rodno markirane višesložne lekseme u turskom jeziku su najčešće ženskog roda, budući da je muški rod generički, a ženski rod zahtijeva markiranost. Ovdje ćemo priložiti nekoliko primjera koji ilustriraju na koji način višesložne lekseme u turskom jeziku izražavaju rod, te ćemo konstatovati njihovu sličnost u funkciji sa tvorbenim sufiksima za rod u jezicima koji posjeduju gramatički rod.

---

¹²⁴ Đinđić, str. 591

¹²⁵ Filan, K. Bilješke sa predavanja iz predmeta *Tvorba riječi u turskom jeziku I*, Filozofski fakultet, Sarajevo. 11.11.2020.

- **Aşçı kadın**

... *galiba aşçı kadın tarafından...* (Güntekin, str. 15)

Analiza: Na imenicu muškog roda *aşçı* dodaje se leksema koja podrazumijeva prirodni rod (ženski) *kadın* i one zajedno tvore novu leksemu *aşçı kadın*. Označavanje zanimanja ženskog roda kod tradicionalnih zanimanja vrši se odgovarajućim leksemima (kız, kadın), koje dolaze u postpoziciji (iza imenice), rjeđe u prepoziciji, npr. *ahçı kadın* 'kuharica', *temizleyici kadın* 'čistačica', *hizmetçi kız* 'služavka'.¹²⁶

Primjećujemo da je i u bosanskom jeziku princip tvorbe ženskog roda ove imenice isti, ali je forma drugačija budući da se ne sastoji od dvije imenice objedinjene u jednu novu leksemu, već od osnove koja je u muškog roda *kuhar*, na koju se dodaje sufiks za ženski rod *-ica*:

aşçı	kuhar	(imenica muškog roda kao osnova za novu riječ ženskog roda)
+	+	
kadın	-ica	(leksema ženskog roda (<i>tr.</i>) i sufiks za ženski rod kao tvorbeni dio (<i>bos.</i>))

- **Muhacir kadın**

sütünelik etmiş bir muhacir kadın...(Güntekin, str. 151) / *jedna žena izbjeglica koja je dadilja*

Analiza: Uz imenicu muškog roda *muhacir* dodaje se imenica *kadın* koja označava prirodni ženski rod i tako nastaje nova leksema u značenju *žena izbjeglica*. Zanimljivo je da u bosanskom jeziku imenica *izbjeglica* gramatički gledano pripada ženskom rodu, ali semantički gledano podrazumijeva i muški i ženski rod tj. gramatički gledano pripada ženskom rodu, a semantički gledano je dvorodna imenica. Zbog ove semantičke širine, i u bosanskom jeziku posežemo za rodno markiranom leksemom kada nam je bitno naglasiti da li je izbjeglica o kojoj je riječ mušakarac ili žena. Ovaj primjer nam pokazuje da čak i jezici koji rod izražavaju gramatičkim putem ponekad moraju posegnuti za leksičkim rodom, budući da gramatički rod ne mora nužno uvijek biti istovjetan sa semantičkim rodom.

---

¹²⁶ Čaušević, *Gramatika suvremenoga turskog jezika*, str. 61

- **Misafir hanım**

Annem, misafir hanıma muzlu pastadan tutmuyordu. (İleri, str. 418) / Majka gošću nije počastila kolačem od banana. (Filan, str. 169)

Analiza: Kao što smo naprijed spomenuli, imenica *hanım* u turskom jeziku u određnoj mjeri vrši funkciju honorifika – to je izraz poštovanja kojim se oslovljavaju ženske osobe. Ovaj izraz se najčešće koristi uz ženska vlastita imena, ali kao što i ovaj primjer pokazuje, nerijetko se može naći i zajedno sa drugim imenicama i na taj način determinirati njihov rod kao ženski.

Ako termin *misafir hanım* posmatramo kao jednu leksemu sastavljenu od dvije riječi: (*misafir* + *hanım*) primijetit ćemo da je po svojoj koncepciji ova imenica ista kao i njen prevodni ekvivalent u bosanskom jeziku: *gošća*, ali da se razlikuju po svojoj formi – i jedna i druga imenica čine jednu leksemu, ali se njihova strukutra razlikuje:

1. *misafir hanım*: ovo je jedna leksema koja je tvorena od dvije riječi: imenici koja označava muški rod *misafir*, dodaje se imenica ženskog roda *hanım*. Samo spoj ove dvije riječi označavat će žensku osobu koja je gost na određenom mjestu.
2. *gošća*: ovo je jedna leksema sastavljena od osnove *gost* (imenica muškog roda) na koju je pridodan sufiks za ženski rod *-šća*. Samo spoj ove osnove i ovog sufiksa imat će značenje *ženska osoba koja je gost na određenom mjestu*.

- **Kadın yolcusu**

*Avcılar Hadımköy arasında çalışan halk otobüsü şoförü, araçta epilepsi krizi geçiren kadın yolcusunu hastaneye yetiştirdi.*¹²⁷

Analiza: *Yolcu* je imenica koja označava muški rod i ujedno je generički pojam, tj. koristi se u općim kontekstima kada nije bitno naglasiti da li je osoba koja putuje (određenim prevoznim sredstvom) muškarac ili žena, već kada je bitno istaći ulogu koju ta osoba ima (a to je uloga osobe koja koristi uslugu prijevoza). Na isti način, i u bosanskom jeziku muški rod je generički: *Molimo putnike da ponište kartu!* (ne putnice!).

---

¹²⁷ <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/videogaleri/otobus-soforu-bayilan-yolcusunu-hastaneye-yetistirdi-28419.aspx?videogaleri/otobus-soforu-bayilan-yolcusunu-hastaneye-yetistirdi-28419.aspx&>, 16.3.2021.

Međutim, u kontekstu u kojem govornik turskog jezika želi naglasiti da je riječ o *putnici*, koristit će leksički rod, odnosno, prije imenice *yolcu* stavit će imenicu *kadın* ili *bayan* koje su semantički gledano ženskog roda i na taj način proizvesti novu leksemu *kadın yolcu*, koju ne treba posmatrati kao dvije lekseme, već kao višesložnu leksemu (jednu leksemu sačinjenu od dvije imenice.) U bosanskom jeziku, proces tvorbe ženskog roda imenice *putnik* bit će isti, ali će njegova forma biti drugačija jer će na mjesto lekseme ženskog roda, na imenicu muškog roda *putnik* doći sufiks za ženski rod *-ica* i na taj način izvesti novu leksemu *putnica*. Budući da se turski jezik služi leksemom za tvorbu ženskog roda, a bosanski gramatičkim nastavkom, odnosno sufiksom, jasno nam je da turski jezik rod izražava leksičkim putem, a bosanski jezik gramatičkim.

Budući da imenica *yolcu* sama po sebi izražava muški rod, u svakodnevnom govoru suvišno je dodavati leksemu muškog roda, ali i to je moguće susresti u rijetkim slučajevima kao što je na primjer matematički tekstualni zadatak koji mora biti vrlo jasno i precizno postavljen da bio bi bio razumljiv:

*Bir otobüsteki bayan yolcu sayısı erkek yolcu sayısında 8 fazladır. Otobüse 5 bayan yolcu binip ve 2 erkek yolcu indiğinde, otobüsteki bayan yolcu sayısı erkek yolcu sayısının 2 katı oluyor. İlk durumdaki erkek yolcu sayısı kaçtır?*¹²⁸

Ili u novinskom članku gdje je bitno prenijeti informaciju da je tuča izbila između žene i muškarca koji su koristili javni prevoz.: *Metrobüste kadın ve erkek yolcunun "bacak bacak üzerine attın" kavgası kamerada!*¹²⁹

- **Kadın formeni**

*Türkiye'nin ilk ve tek kadın formeni Perihan Kaya, erkek meslektaşlarına taş çıkartıyor!*¹³⁰

Analiza: leksema *formen* (*nadzornik*) je posuđenica iz engleskog jezika i po svojoj etimologiji sadrži imenicu *men* (muškarac; tj: fore+men = prvi muškarac), a tu svoju semantiku muškog

---

¹²⁸ <https://eodev.com/gorev/7655931>

¹²⁹ <https://www.sabah.com.tr/yasam/son-dakika-metrobuste-sok-kavga-erkek-yolcunun-hareketi-kadini-cileden-cikardi-5513491>

¹³⁰ <https://www.ekovitrin.com/haberde-insan/turkiyenin-ilk-ve-tek-kadin-formeni-perihan-kaya-erkek-meslektaşlarına-h271290.html>, 15.6.2021.

roda je zadržala i u turskom jeziku. U slučajevima kada je potrebno istaći da se ovim zanimanjem bavi žena, turski jezik će koristiti leksički rod i uz pomoć imenice *kadın* izraziti ženski rod. Zanimljivo je da ovdje leksema koja nosi rodnu odrednicu dolazi prije imenice, a kako Čaušević objašnjava “kod novijih profesija, naročito onih koje podrazumijevaju visoku školsku spremu, leksem za oznaku roda dolazi ispred imenice, npr. *kadın doktor* 'doktorica', *kadın avukat* 'žena advokat', *kadın hukukcu* 'pravница', ali: *talebe kız/ kız talebe* 'studentica’.”¹³¹

- **Girişimci kadın**

*Hikayeleriyle ilham veren 8 girişimci kadın!*¹³²

Analiza: Još jedan primjer leksičkog roda: na imenicu koja označava zanimanje *girişimci* dodaje se rodno markirana imenica *kadın* i one zajedno tvore jednu leksemu u značenju poduzetnica. I u bosanskom jeziku se na imenicu muškog roda *poduzetnica* dodaje sufiks za ženski rod *-ica*.

- **Demirci kadınlar**

*'Demirci kadınlar' ile meşhur olan mahallede demircilik bitiyor!*¹³³

Analiza: U ovom primjeru imamo jednu zanimljivu leksemu koja leksičkim putem izražava ženski rod, odnosno, govori nam da je riječ o ženama koje su kovači. Budući da je ovo zanat svojstven muškarcima jasno nam je zašto je ženski rod stilski markiran, a ako pogledamo i naš jezik koji posjeduje gramatički rod, vidjet ćemo da za ovu konkretnu imenicu i mi također koristimo leksički rod *žena kovač*:

*Andrea Pap Lukači, jedina žena kovač u Srbiji: Može se biti i dama i kovač!*¹³⁴

---

¹³¹ Čaušević, *Gramatika suvremenog turskog jezika*, str. 61

¹³² <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/hikayeleriyle-ilham-veren-8-girisimci-kadin-40872534>, 20.11.2018

¹³³ <https://www.haberler.com/demirci-kadinlar-ile-meshur-olan-mahallede-14007444-haberi/> 20.3.2021.

¹³⁴ <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/andrea-pap-luka%C4%8Di-jedina-%C5%BEena-kova%C4%8D-u-srbiji-mo%C5%BEe-se-biti-i-dama-i-kova%C4%8D/2426630>, 21.11.2021.

- **Još neki primjeri leksičkog roda u bosanskom jeziku**

*Ukrajinske vlasti izazvale buru kritika nakon što su žene vojnici prikazane kako marširaju u štiklama*¹³⁵

*Bosanske žene varioci: Žene Bosanske Krupe ruše stereotipe i uspješno vare metal*¹³⁶

Analiza: U bosanskom jeziku rod se izražava gramatičkim putem, pa tako, i za imenicu muškog roda *vojniki* postoji i mocijski parnjak¹³⁷ – *vojnkinja*. Međutim, u gore navedenom primjeru vidimo da je ipak upotrijebljen leksički rod, iz čega zaključujemo da se i govornici jezika koji omogućavaju upotrebu gramatičkog roda u određenim kontekstima odlučuju rod izraziti leksičkim putem, a to je najčešće onda kada je riječ o nesvakidašnjim spolnim ulogama. Upravo je takav slučaj u ova dva primjera, budući da su vojnici gotovo uvijek muškarci, i da je zanimanje varioca pretežno zanimanje kojim se bave muškarci. U ovakvim kontekstima, upotreba gramatičkog roda koji je svojstven prirodi bosanskog jezika, ne bi na dovoljno jasan način izrazio rod u njegovom ženskom obliku. S druge strane, lekseme koje u sebi sadrže prirodni rod (*muškarac, žena*) će mnogo jasnije i nedvosmislenije izraziti rod.

- **Još neki primjeri leksičkog roda u kojima je ženski rod markiran:**

Ev sahibi hanım, elinde kocaman bir lamba ile içeri geçti. (Güntekin, str. 385)

Bir hastabakıcı kadın, kapılardan biri açarak... (Güntekin, str. 423)

*Dağcı kadın, Ağrı Dağı ile evlendi*¹³⁸

*Taksim'de sinir krizi geçiren turist kadın, bindiği taksiyi yumruklayıp tekme attı*¹³⁹

*Microsoft geleceğin bilim kadınlarını arıyor!*¹⁴⁰

Analiza: Veća vidljivost muškaraca u javnom životu odražava se i na jezičke navike govornika, pa je tako muški rod ujedno i generički te, u većini slučajeva nema potrebe za

---

¹³⁵ <https://www.klix.ba/vijesti/svijet/ukrajinske-vlasti-izazvale-buru-kritika-nakon-sto-su-zene-vojnici-prikazane-kako-marsiraju-u-stiklama/210703011>, 3.7.2021.

¹³⁶ <https://www.slobodnaevropa.org/a/bosanska-krupa-zene-varioci-rad-zaposlenje/31746077.html>, 12.3.2022.

¹³⁷ Karadakić, *Kategorije roda u hrvatskome jeziku*, str. 8

¹³⁸ <https://www.facebook.com/watch/?v=373084767540478>, 28.7.2021.

¹³⁹ <https://www.sabah.com.tr/video/yasam/taksimde-sinir-krizi-geciren-turist-kadin-bindigi-taksiyi-yumruklayip-tekme-atti-video>, 29.8.2021.

¹⁴⁰ <https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/microsoft-gelecegin-bilim-kadinlarini-ariyor-40872775>, 20.6.2018.

umetanjem lekseme koja potvrđuje da je riječ o muškom rodu, dok će ženski rod gotovo uvijek biti izražen leksičkim putem, tj. umetanjem lekseme koja po svojoj semantici podrazumijeva ženski rod (kao što su imenice *kadın* i *hanım*).

Neki primjeri upotrebe leksičkog roda za izražavanje nacionalne, etničke, religijske i dr. pripadnosti ženske osobe

- **Arap kadını**

Fatma diye bir Arap kadını bulmuşlar...(Güntekin, str.12) / *našli su jednu Arapkinju po imenu Fatma*

Analiza: Primjer izražavanja roda leksičkim putem kada se govori o nacionalnosti ženske osobe.

- **Türk kızı**

Bir Türk kızı için şayan-ı takdir doğrusu... (Güntekin, str.177)

Analiza: Turkinja. Imenica *kız* ovdje služi za izražavanje nacionalnosti pripadnice ženskog spola. U ovakvim slučajevima, primijjećujemo da je ženski rod markiran, budući da bi odsustvo lekseme *kız* (Bir *Türk* için) impliciralo muški rod koji ima status generičkog.

... romanlarda okuduğum Amerikan kızları gibi... (Güntekin, str.77) / *... poput američkih djevojaka o kojima sam čitala u romanima...*

... İstanbul sokaklarında fal bakan Çingene kızları gibi... (Güntekin, str.231) / *... poput ciganki koje gataju po istanbulskim sokacima...*

Bu nasıl Müslüman kız böyle, sade başını değil bacaklarını da açıyor... (Güntekin, str.81) / *Kakva je ovo djevojka muslimanka, ne otkriva samo glavu već i noge ...*

***

Iako je u turskom jeziku većinom ženski rod stilski markiran, što se manifestuje kroz veći broj primjera leksičkog ženskog roda, postoje i konteksti u kojima je muški rod stilski obilježen, a to su konteksti koji kod govornika primarno asociraju ženski rod, te je leksičkim putem nužno naglasiti da je riječ o muškarcu.

- **Erkek hemşire**

Analiza: *im.pers.* **1.** sestra. **2.** bolničarka, medicinska sestra¹⁴¹

Kao što vidimo iz rječničke definicije, imenica *hemşire* je perzijska riječ u značenju *sestra* koja je u savremenom turskom jeziku sužena na značenje *medicinska sestra*. Ovakvo semantičko reduciranje je posljedica društvenih okolnosti – riječ je o zanimanju kojeg pretežno obavljaju žene i zbog toga je kada govorimo o ženi medicinskoj sestri dovoljno reći *hemşire* (bez rodne oznake *kadın*), jer ova imenica sadrži asocijativni ženski rod. Međutim, kada je u pitanju muškarac koji se bavi ovim zanimanjem potrebno je koristiti leksemu *erkek* i tako naznačiti da je imenica muškog roda. I u bosanskom jeziku ova imenica predstavlja zanimljiv primjer – kako osloviti muškarca koji radi kao medicinska sestra, budući da sami naziv zanimanja sadrži imenicu *sestra* koja podrazumijeva prirodni ženski rod. U bosanskom jeziku, službeni naziv za muškarca medicinsku sestru jeste *medicinski tehničar*, a postoje i primjeri upotrebe termina *medicinski brat*, koji međutim nije zaživio u upotrebi.

---

¹⁴¹ Đinđić, str. 630

***

Prethodno obrađeni primjeri nam pokazuju da se leksički rod u višesložnim leksemama tvorenim putem leškema prirodnog roda pretežno koriste u kontekstima kada je muški (ili ženski rod) dominantno asocijativan, pa je nužno staviti leksičku oznaku suprotnog roda kako bi se izbjegle nejasnoće. Međutim, postoje i višesložne lekseme (imenice) tvorene pomoću pridjeva i rodno markirane imenice koje ne podrazumijevaju rodnu markiranost jednoga roda, već isključivo mehanizam putem kojeg turski jezik tvori mocijski parnjak.

- **yaşlı kadın**

... *bir yaşlı kadının kemikli, damarları pörsümüştü elleri...* (Gürsel, str.22) /...*koşçate, smežurane ruke starice...*(Filan, str. 201)

Analiza: Turski jezik nudi način izražavanja roda za mušku i žensku osobu starije životne dobi. To se postiže tako što imenica koja označava prirodni rod dobije svoj determinator u vidu pridjeva *yaşlı*. Na isti ovakav način izražava se rod starije osobe u engleskom jeziku:

Yaşlı adam – old man

Yaşlı kadın – old woman

Također, ovakav način izražavanja roda za stariju osobu prisutan je i u bosanskom jeziku:

Yaşlı adam – stari čovjek

Yaşlı kadın – stara žena

Međutim, u bosanskom jeziku često ćemo posegnuti za izražavanjem roda starije osobe gramatičkim putem – pridjev *star* poslužit će kao osnova na koju se dodaje sufiks za muški rod *-ac*, odnosno, za ženski rod *-ica*.

Kao što vidimo, logika iza samog procesa tvorbe riječi je identična: uz određeni pridjev ide odgovarajuća odrednica roda. Ono što je različito jeste forma te odrednice: u bosanskom jeziku rod se obilježava gramatičkim putem te rodna odrednica dolazi u obliku gramatičkog sufiksa za rod, dok se u turskom jeziku rod obilježava leksičkim putem, te odrednica roda dolazi u formi riječi odnosno, lekseme. Budući da spoj lekseme *yaşlı* sa odgovarajućom rodno obilježenom leksemom (*adam/kadın*) daje dvije različite dvosložne lekseme koje samo u takvoj formi nose značenje starije osobe muškog, odnosno, ženskog roda, zaključujemo da pojam *yaşlı kadın* (odnosno *yaşlı adam*) ne treba posmatrati kao dvije riječi, već kao jednu leksemu sastavljenu od dvije riječi, baš kao što je u bosanskom jeziku leksema *starica* (odnosno *starac*)

sastavljena od osnove i sufiksa. Možemo reći da je proces izražavanja roda u oba jezika isti, ali da je realizacija tj. forma različita.

Kontekst kao indikator roda

Jedan od najosnovnijih načina izražavanja roda u turskom jeziku (uostalom, kao i u svakom jeziku u određenoj mjeri), jeste kontekst. Iako se svi prethodno obrađeni primjeri u nekom pogledu oslanjaju na kontekst prilikom izražavanja roda, značaj konteksta u doprinosu razumijevanja roda najbolje se može primijetiti kod leksema koje su posve rodno neutralne, a to su one lekseme koje ne sadrže ni prirodni / društveni rod, niti sadrže prikriveni ili asocijativni rod.

- **Eşim:** Ne oldu, diye sordu. (Taner, str. 93) / *Žena me upitala: Šta je bilo?* (Filan, str. 89)

Analiza: eş I. im. 1. par, parnjak. 2. bračni drug, suprug, žena. 3. mužjak, ženka. 4. partner (u grupnim, društvenim igrama).¹⁴²

Kao što vidimo, imenica eş po svojoj osnovnoj semantici podrazumijeva jednakost, istovjetnost. Stoga je i u kontekstu izražavanja roda ova leksema primjer rodno neutralne imenice koja se može odnositi i na muški i na ženski rod. Pored ove imenice, turski jezik posjeduje i rodno markirane imenice koje se odnose na supružnika muškog, odnosno ženskog spola: *koca, kari*. Pored turskog jezika, i engleski jezik posjeduje ovakvu rodno nedefinisanu imenicu: *spouse*. I bosanski jezik posjeduje dvije imenice koje se semantički gledano rodno neutralne jer se mogu odnositi i na muški i na ženski rod, ali su gramatički gledano rodno obilježene i pripadaju muškom rodu: *bračni drug, supružnik* (a ne: bračna drugarica* ili supružnica*). Dakle, posjedovanje rodno neutralne imenice u kontekstu bračnih odnosa nije specifičnost turskog jezika, već pojava prisutna i u drugim jezicima, a što je odraz opće potrebe govornika za jednim takvim pojmom koji im omogućava da se izraze bez nužnog pozivanja na rod. Prema tome, ovakva imenica će svoju oznaku za rod uvijek dobivati unutar konteksta. U

---

¹⁴² Đinđić, str.483

ovom konkretnom primjeru, u priči imamo naratora koji je ujedno i glavni lik priče a muškog je roda, te na osnovu toga zaključujemo da će imenica *eş* koja stoji sa prisvojnim sufiksom za prvo lice jednine (*eşim*) biti ženskog roda (*moja žena*).

- “*Teferiç ne oğlum?*” dedi öğretmen. ***Başparmaklarını kemerinin ardından pantolonunun içine doğru sokmuş, hafifçe kamburnu çıkarmış, dikkatlice Sami’ye bakıyordu. Sınıfın karşısında konuşmaktan çekinen, konuşmak zorunda kaldığında kekeleyen ve kalın kaşlı, kel kafalı öğretmeninden ödü kopan Sami, bu soru karşısında iyice afallamıştı.*** (Kavukçu, str. 13)
“*Şta je teferič, dijete?*”, upitao je učitelj. *Palčeve je zadjenuo za remen od hlača, pogrbljena leđa malo ispravio, i s pažnjom gleda Samija. Sami, koji nije volio govoriti pred cijelim razredom, koji je zamuckivao kada je to morao i koji se silno bojao učitelja ćelave galve a gustih obrva, još više se zbunio ovim pitanjem.* (Filan, *Teferič i druge priče*, str.7)

Analiza: *Öğretmen* je primjer imenice koja ne sadrži obilježje roda, ali čiji rod postaje jasan u kontekstu. (Ovakav slučaj i sa istoznačnom imenicom na engleskom jeziku: *teacher* tj. *onaj ili ona koji podučava*, a u bosanskom jeziku ova imenica posjeduje gramatički rod: *učitelj/ učiteljica*. U ovom primjeru, opis imenice *öğretmen* (držanje učitelja i njegova ćelava glava) nam pokazuje da je riječ o *učitelju*, a ne *učiteljici*.

- *Gerçi Madam Suslova sonundaydı yaşamın, bense henüz ortasında Ama ikimiz de dönüş yolunun yarısındaydık. Mutlaka ülkelerimize dönecektik bir gün. O Sen Petersburg’daki çocukluğundaki kanallarına...* (Gürsel, str. 17)

Madam Suslova je bila pri kraju života, a ja tek negdje na sredini. Ali oboje smo bili na pola puta našeg povratka. I jedno i drugo silno smo željeli da se jednog dana vratimo u svoju zemlju. Ona na kanale iz svog djetinjstva u San Petersburgu... (Filan, str. 197)

Analiza: U pogledu izražavanja roda, turski jezik je zanimljiv zbog toga što posjeduje jednu zajedničku ličnu zamjenicu za sva tri roda (muški, ženski i srednji rod), a to je zamjenica *O*. Upravo je ova specifičnost turskog jezika najčešći povod za donošenje površnog zaključaka

kako turski ne posjeduje način za izražavanje roda, te se u rodnoj analizi jezika svrstava kao *genderless language* (jezik bez roda). Međutim, kroz analizu turskog jezika u upotrebi, moguće je uočiti nekoliko različitih načina na koji govornici turskog jezika izražavaju rod tako da u svakodnevnoj komunikaciji ne bivaju uskraćeni za podatak da li je riječ o osobi muškog ili ženskog spola.

Kada govorimo o rodno neutralnoj ličnoj (i pokaznoj) zamjenici *O*, upravo je kontekst taj koji u većini slučajeva razrješava dilemu o kojem rodu je riječ. Pri analizi lične zamjenice *O*, na umu prije svega moramo imati činjenicu da je to *zamjenica*, odnosno, vrsta riječi koja prevashodno ima referirajuću funkciju: referira se na riječ (najčešće imenicu) koja dolazi prije ili poslije nje, što znači da ćemo sve one podatke koje nam zamjenica ne može pokazati, naći u riječi na koju se ona referira. U turskom jeziku, specifičnost zamjenice *O* jeste u tome da ona po svojoj gramatičkoj prirodi ne sadrži oznaku za rod. Međutim, referirajuća funkcija koju ova riječ kao zamjenica neizostavno posjeduje, omogućava korisnicima turskog jezika da u riječi na koju se zamjenica *O* referira pronađu podatak o rodu. U gore navedenom primjeru, zamjenica *O* se odnosi na imenicu *Madam*, tj. *Madam Suslova*, što nam otkriva da u ovom kontekstu zamjenica *O* označava ženski rod.

Zaključak

Općeprihvaćeno je mišljenje da je način na koji se imenice klasificiraju u određenom jeziku odraz načina na koji govornici tog jezika poimaju svijet oko sebe. Prema Humboldt, ono što najjasnije otkriva karakter jedne nacije jeste njen jezik. A jezici se međusobno ne razlikuju samo po znakovima koje koriste, već i po tome što različiti jezici podrazumijevaju različite načine razmišljanja.¹⁴³ Imajući ovu činjenicu na umu, savremena lingvistika, pri analizi različitih jezika i njihovih sistema, sve više otvara svoja vrata ka različitim jezičkim strukutrama, a savremeni lingvisti su saglasni da je pri analizi različitih jezika od ključne važnosti ne nametati jednodimenzionalnu zapadnjačku perspektivu.¹⁴⁴ Stoga, rodne studije razvijene prema modelu engleskog i drugih indoevropskih jezika ne mogu se primijenjivati na druge jezike bez uzimanja u obzir višeslojnih dimenzija sociokulturalnih razlika, a u proučavanju jezika i roda postoji hitna potreba za komparativnim analizama zasnovanim na adekvatnim opisima velikog broja jezika različitog strukturnog i sociokulturnog porijekla. U tom smislu, kada konkretno govorimo o pitanju izražavanja roda, prisustvo gramatičkog roda ne treba da bude mjerodavni faktor pri analizi zastupljenosti roda u određenom jeziku, budući da mnogi jezici svijeta, uključujući i turski jezik, ne posjeduju gramatički rod, ali ipak uspijevaju izraziti rod u svom jeziku.

Istraživanje načina izražavanja roda u turskom jeziku obuhvaćeno ovim radom pokazuje da je turski jezik, jezik koji sadrži različite dimenzije kategorije roda, a koje bez izuzetka podrazumijevaju snažnu korelaciju sa vanjezičkom stvarnošću budući da turski jezik ne poznaje rodnu klasifikaciju neživih bića tj. onih stvorenja koji ne posjeduju prirodni rod. Međutim, odsustvo roda kao jedne od gramatičkih kategorija imenica u turskom jeziku ne treba poistovjećivati sa odsustvom roda kao jedne semantičke kategorije putem koje govornici poimaju živa bića u svom neposrednom okruženju, te ta poimanja artikulišu i klasificiraju putem jezika. Dakle, za jednog govornika turskog jezika postoje različiti konteksti u kojima će on osjećati potrebu da izrazi rod, a najočigledniji i najzastupljeniji način izražavanja roda u turskom jeziku jeste leksički rod.

Leksički rod jeste način klasifikacije roda na muški i ženski putem leksema koje po svojoj semantici podrazumijevaju ili biološki i prirodni rod ili društveni rod i kao takav, neodvojiv je od semantičkog tumačenja jer korespondira sa spolnom klasifikacijom živih bića, odnosno,

---

¹⁴³ *Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler*, str. 1134

¹⁴⁴ Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages...* str. 4

utemeljenje u klasifikaciji roda leksičkim putem uvijek nalazimo u neposrednoj vanjezičkoj stvarnosti.

Analizirajući leksički rod u turskom jeziku, moguće je primijetiti nekoliko različitih kategorija, a naša primarna podjela podrazumijeva postojanje leksema koje su po svojoj samoj semantici rodno indikativne budući da označavaju: biološki spol (*kadın, erkek*), porodične uloge (*anne, baba*), termine oslovljavanja (*hanım, bey*) rodno marikirana zanimanja (*ebe, hoca*) itd. Pored ovih leksema u kojima je rod samorazumljiv, u turskom jeziku imamo i primjere asocijativnog roda (*herif, delikanlı*) i prikriivenog roda (*çocuk, genç*), što podrazumijeva postojanje leksema koje po svojoj primarnoj semantici nisu rodno determinirane, ali u širem društvenom kontekstu bivaju rodno obilježene i na taj način govornicima pružaju mogućnost izražavanja roda. Druga vrsta leksičkog roda u turskom jeziku podrazumijeva dvosložne lekseme kojima se pretežno imenuju zanimanja, nacionalnost, religijska, etnička i dr, pripadnost. Ove dvosložne lekseme sastoje se od dvije lekseme od kojih je jedna eksplicitno rodno indikativna budući da označava prirodni rod, a to su lekseme *kadın, kız, erkek, adam*. Kada se ove lekseme nalaze unutar dvosložne lekseme one pokazuju tvorbeni potencijal za derivaciju rodno markirane lekseme, baš kao što to u jezicima sa gramatičkim rodom čine tvorbeni sufiksi za muški i ženski rod. Pored leksičkog roda, turski jezik posjeduje i lekseme sa gramatičkim rodom, no u pitanju su posuđenice iz drugih jezika, čiji sufiksi za rod nisu postali plodni u turskom jeziku već su sačuvani u zamrznutoj formi samo u određenom broju riječi koje su ušle u turski jezik, a neki primjeri pokazuju kako govornici turskog jezika biraju rod izraziti leksičkim putem, čak i u slučajevima kada se on može izraziti gramatičkim putem.

Konačno, ono što ovaj rad pokazuje jeste da odsustvo gramatičkog roda (ili preciznije kazano, njegovo reducirano prisustvo i upotreba u turskom jeziku), govornicima turskog jezika ne predstavlja prepreku u komuniciranju roda u kontekstima u kojima oni smatraju relevantnim prenijeti podatak o rodu. Ova činjenica nam pokazuje da jezik, kao osnovno sredstvo komunikacije, svojim govornicima uvijek pruža mogućnost da izbjegnu nesporazume i izraze onaj podatak koji im je potreban za međusobno sporazumijevanje. U tom smislu, naša analiza pokazuje da ispravno pitanje nije da li turski jezik posjeduje mogućnost izražavanja roda, već u kojim kontekstima govornici turskog jezika smatraju bitnim izraziti ovaj podatak i upravo se ovo pitanje nameće kao zanimljiv prijedlog za daljnje istraživanje kategorije roda u turskom jeziku.

Literatura

- Aikhenvald, A. Y., 2000. *Classifiers – A Typology of Noun Categorization Devices*. New York: Oxford University Press.
- Aikhenvald, A. J., 2016. *How gender shapes the world*. New York: Oxford University Press.
- Braun, F. 2001. „*The communication of gender in Turkish*“. U: Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, str. 283-310.
- Bugarski, R. 2003. *Uvod u opštu lingvistiku*. Beograd: Čigoja štampa.
- Čaušević, E. 1996. *Gramatika suvremenoga turskog jezika*. Zagreb: Sveučilišna naklada.
- Čaušević, E. 2011. *O rodbinskome nazivlju u turskom i hrvatskom jeziku*. Prilozi za orijentalnu filologiju, Sarajevo, vol.61, str. 35-45.
- Doğan, E. 2011. *Türkiye Türkçesinde Cinsiyet Kategorisinin İzleri*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4 (17), str.89-98.
- Đinđić, M. 2014. *Yeni Türkçe - Sırpça Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Eckert, P., McConnell-Ginet, S. 2003. *Language and Gender*. New York: Cambridge University Press.
- Ergin, M., 2003. *Türk Dil Bilgisi*. Istanbul: Bayrak.
- Filan, K. Bilješke sa predavanja iz predmeta *Tvorba riječi u turskom jeziku 1*, Filozofski fakultet, Sarajevo. 11.11.2020.
- Hellinger, M. 2001. English – Gender in a Global language. U: Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, str. 105-115.
- Hellinger, M., Busman, H. ur. *Gender Across Languages: The linguistic representation of women and men*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Karadakić A. 2017. *Kategorije roda u hrvatskome jeziku*. Završni rad. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci, Odsjek za kroatistiku.
- Kerimoğlu, C., Doğan, G. 2015. *Türkçede Cinsiyet Görünümleri ve Çağrışımsal Zihniyet. Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sv. 38, str. 135-170.
- Korkmaz, Z., 1992. *Gramer terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Meyerhoff, M., Holmes, J. ur. 2013. *The handbook of language and gender*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Özkan, B., Gündoğdu A. E. 2011. Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (3), str. 1133-1147.
- Pišković, T. 2011. *Sintaktička narav gramatičkoga roda*. Filologija 56, Zagreb. str.137-158.
- Türkhan et. al. 2003. *Türkçe İlköğretim Sözlüğü*. Istanbul: Fono Açıköğretim Kurumu.

Internet izvori

- Basarisiralamaları.Com, dostupno na: <https://www.basarisiralamaları.com/>
- Kelimeler.gen.tr., dostupno na: <https://kelimeler.gen.tr/>
- Merriam – Webster, dostupno na: [Dictionary by Merriam-Webster: America's most-trusted online dictionary](https://www.merriam-webster.com/dictionary)
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, dostupno na: <https://sozluk.gov.tr/>

Korpus

Književni tekstovi

- Esendal, M. Ş. 1987. „*Büyük dede*”, *Hikayeciliğimizin 100. Yılında Yüz Örnek*, S.K. Tural et.al. (ur.), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Filan, K. (ur. i prev.) 2019. *Antologija turske priče*. Sarajevo: Connectum.
- Güntekin, R. N. 2018. *Çalıkuşu*. İstanbul: İnkilap Kitapevi.
- Gürsel, N. 1991. „*Mendil*”, *Son Tramvay*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- İleri, S. 1975. „*Gelinlik kız*”, *Dostlukların Son Günü*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Kavukçu, Dž. *Teferiç i druge priče*. Filan, K. (prev.) 2014. Sarajevo: Connectum.
- Kavukçu, C. 2017. „*Teferiç*”, *Tasmalı Güvercin*. İstanbul: Can Sanat Yayınları.
- Taner, H. 2005. „*Karşılıklı*”, *Yalıda Sabah*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Novinski članci u online formatu

Erkek hemşire koronaya yenik düştü, dostupno na:

<https://www.haberturk.com/konya-haberleri/83420029-erkek-hemsire-koronaya-yenik-dustu>, 25.12.2020.

Ukrajinske vlasti izazvale buru kritika nakon što su žene vojnici prikazane kako marširaju u štiklama, dostupno na:

<https://www.klix.ba/vijesti/svijet/ukrajinske-vlasti-izazvale-buru-kritika-nakon-sto-su-zene-vojnici-prikazane-kako-marsiraju-u-stiklama/210703011>, 3.7.2021.

Bosanske žene varioci: Žene Bosanske Krupa ruše stereotipe i uspješno vare metal, dostupno na:

<https://www.slobodnaevropa.org/a/bosanska-krupa-zene-varioci-rad-zaposlenje/31746077.html>, 12.3.2022.

Dağcı kadın, Ağrı Dağı ile evlendi, dostupno na:

<https://www.facebook.com/watch/?v=373084767540478>, 28.7.2021.

Taksim'de sinir krizi geçiren turist kadın, bindiği taksiyi yumruklayıp tekme attı, dostupno na:

<https://www.sabah.com.tr/video/yasam/taksimde-sinir-krizi-geciren-turist-kadin-bindiği-taksiyi-yumruklayıp-tekme-atti-video>, 29.8.2021.

Microsoft geleceğin bilim kadınlarını arıyor, dostupno na:

<https://www.hurriyet.com.tr/teknoloji/microsoft-gelecegin-bilim-kadinlarini-ariyor-40872775>, 20.6.2018.

Hikayeleriyle ilham veren 8 girişimci kadın, dostupno na:

<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/hikayeleriyle-ilham-veren-8-girisimci-kadin-40872534>, 20.11.2018

'Demirci kadınlar' ile meşhur olan mahallede demircilik bitiyor, dostupno na:

<https://www.haberler.com/demirci-kadinlar-ile-meshur-olan-mahallede-14007444-haberi/> 20.3.2021.

Andrea Pap Lukači, jedina žena kovač u Srbiji: Može se biti i dama i kovač, dostupno na:

<https://www.aa.com.tr/ba/balkan/andrea-pap-luka%C4%8Di-jedina-%C5%BEena-kova%C4%8D-u-srbiji-mo%C5%BEe-se-biti-i-dama-i-kova%C4%8D/2426630>, 21.11.2021.

Bir otobüsteki bayan yolcu sayısı erkek yolcu sayısında 8 fazladır, dostupno na:

<https://eodev.com/gorev/7655931>, 14.12.2021.

Metrobüste kadın ve erkek yolcunun "bacak bacak üzerine attın" kavgası kamerada, dostupno na:

<https://www.sabah.com.tr/yasam/son-dakika-metrobuste-sok-kavga-erkek-yolcunun-hareketi-kadini-cileden-cikardi-5513491>

Türkiye'nin ilk ve tek kadın formeni Perihan Kaya, erkek meslektaşlarına taş çıkartıyor, dostupno na:

<https://www.ekovitrin.com/haberde-insan/turkiyenin-ilk-ve-tek-kadin-formeni-perihan-kaya-erkek-meslektaşlarına-h271290.html>, 15.6.2021.

Avcılar Hadımköy arasında çalışan halk otobüsü şoförü, araçta epilepsi krizi geçiren kadın yolcusunu hastaneye yetistirdi, dostupno na:

<https://www.turkiyegazetesi.com.tr/videogaleri/otobus-soforu-bayilan-yolcusunu-hastaneye-yetistirdi-28419.aspx?/videogaleri/otobus-soforu-bayilan-yolcusunu-hastaneye-yetistirdi-28419.aspx&>, 16.3.2021.

THY, kadın pilot sayısında 211 ile tarihi rekor kırdı, dostupno na:

<https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/thy-kadin-pilot-sayısında-211-ile-tarihi-rekor-kirdi-41422829,18.1.2020>.

Pilot ve hosteslere 'güzel günlere dönüş bileti', dostupno na:

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/pilot-ve-hosteslere-guzel-gunlere-donus-bileti-41781646>, 7.4.2021.

Sivil havacılık tarihinin ilk erkek kabin memuru, İngiliz Jack Sanderson'dur, dostupno na:

<https://www.friendz10.com/sosyal-hayat/ilk-erkek-kabin-memuru-7141>, 17.12.2021.

THY 700 kadın kabin memuru alacak, dostupno na:

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/thy-700-kadin-kabin-memuru-alacak/1605016>, 7.10.2020.

24 Kasım Öğretmenler Günü için erkek ve kadın öğretmenlere hediye fikirlerini araştıranlar için hediye fikirlerini derledik, dostupno na:

<https://www.milliyet.com.tr/gundem/ogretmenler-gunu-hediyesi-ne-olabilir-ogretmenler-gunu-hediyesi-kadin-erkek-6647793>, 24.11.2021.

Dünyaca tanınan Süryani rahibe, 36 yıl sonra köyüne döndü, dostupno na:

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/dunyaca-taninan-suryani-rahibe-36-yil-sonra-koyune-dondu-41908180>, 2.10.2021.

İngiltere'de balet ve balerinler dansa da "sosyal mesafe" koydu, dostupno na:

<https://www.haberler.com/ingiltere-de-balet-ve-balerinler-dansa-da-sosyal-13705190-haberi/>, 31.10.2020.

Arguvan'a ilk kadın müdür, dostupno na:

<http://www.ertv.com.tr/guncel/arguvana-ilk-kadin-mudur-h3991.html>, 16.9.2020.

TV novele

Bay Yanlış, 1. Bölüm, 01:45:26, dostupno na: [Bay Yanlış 1. Bölüm - YouTube](#)

